

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. Septimii Florentis Tertvlliani Carthaginiensis
Presbyteri, Opera Qvæ Hactenus Reperiri Potvervnt
Omnia**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Coloniæ Agrippinæ, Anno M. DC. XVII.

Paradoxa Tertvlliani, Cvm Antidoto Iacobi Pamelii.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71872](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71872)

PARADOXA TERTULLIANI,
CVM ANTIDOTO IACO-
BI PAMELII.

1. De angelis desertoribus qui duxerunt filios hominum. *Tom. 2. Lib. de Idolol. c. 9. n. 47. Libro de Habit. mulieb. c. 2. n. 17. lib. de Cultu. femina. c. 10. n. 56. & lib. de Velandis virg. c. 7. n. 52. Item Tom. 3. lib. 5. adu. Marc. c. 18. n. 291.*

MVS Paradoxi Tertullianus primus Auctor non est, neque postremus; sed sicuti partim adnotauimus ad lib. de Habit. virg. ubi maxime ex proposito illud tractat ante eum Ioseph. Antiqui. lib. 1. S. Iustinus Mart. Apolog. vtraque Athenag. in Apol. Clemens Alex. lib. 3. & 5. Stromat. post eum Lactant. lib. 2. Instit. diuin. cap. 1. S. Cyprian. lib. de Disc. & hab. virg. num. 57. Euseb. lib. 5. Euang. prepar. & Method. serm. de Resurr. Causam erroris dedit, quod Ixx. edito Graec. vetus, quam illi secuti sunt, post Philonem legeret: *in d. 2. 3. 4. 5. & Latina Italica, vel S. S. Ambrosii August. Procopio testibus, angeli Dei, pro eo quod postea lectum inuenitur in Ixx. & Latine, filij Dei; quam vtramque agnouerunt suo tempore S. S. August. & Procopius. Verum pulcre eam sententiam per absurditatem refutat S. Chrysof. hom. 22. in Genesim, adferens nusquam alibi in scripturis (nempe iuxta editionem Ixx. quam solum nouerat) vocari angelos filios Dei. item S. Ambrosii. lib. de Noë & arca. cap. 4. S. August. qu. 1. in Gen. & latius lib. 15. de Ciuit. Dei c. 15. S. Epiphani. Epit. diuin. dogm. & Procopius in Comment. quorum Chrysof. & August. etiam auctoritatem libri Enoch, quoniam videtur Tertullianus, impugnant. Qui omnes & angelos & filios Dei, posteros Seth, vt pote Dei cultores, interpretantur, sicut etiam B. Hieron. lib. de Tradit. Heb. in Genesim, denique Ven. Beda, Hrabanus nosler & Haymo Com. in Gen. Scribentes & in scripturis sacris frequenter angelorum nomine viros fideles & iustos appellari. Quid? quod Philastrius lib. de haeres. cap. 108. inter haeresis recenset, eos qui adserunt angelos misuisse se cum feminis ante diluuium, & inde natos esse gigantes.*

2. De Angelorum apparitionibus in vera humana carne. *Tom. 3. libro 3. adu. Marc. c. 9. nu. 61. ac c. 11. num. 72.*

Videntur quidem tale quid sonare verba illa Tertulliani: *Dehinc sciro, ne illud concedi rursus, vt putatur, fuit. ut in angelis caro, sed vero & solida substantia humana. Sed in alijs libris eodem conscriptis tempore ita seipsum explicat, sicuti adnotauimus ad lib. de Carne Christi c. 6. nu. 60. vt nihil certi ea de re voluerit adferere; alioqui enim sibi videbatur contrarius. Constat, inquit ibi, angelos carnem propriam non gessisse, vt puta natura substantia spiritalis, & si corporis alicuius, sui tamen generis, in carnem autem humanam transfigurati ad tempus, vt videri & congressi cum hominibus possint. Et apertius lib. de Resurr. carn. c. 62. Quia & angeli, inquit, aliquando tanquam homines fuerunt, edendo, bibendo & pedes laeuo porrigendo: Humanam enim superficiem induerant salua intus substantia propria. Hoc sufficere vbi que visum est Auctori, quod dogmati Apellii non consentiret, qui ex aerea substantia angelos creatos dicebat, vt ne videretur illi & in hoc consentire, quod Christi corpus ex aeth-*

Tertulliani Opera.

rea materia originem haberet suam. Atqui qualia corpora, & vnde adsumpta ab angelis fuerint, etiam hodie controuersum est apud Magistrum Sententiarum lib. 2. dist. 8. s. 4. Nos loco iam citato cum S. Bernardo de hoc sententiam nostram suspendere maluimus quam certi quid de finire. An autem senserit Auctor, quod illi quidam impingunt, *corporeos esse angelos & demones*, non immerito dubitare licet. Maxime quam Auctor, etsi videatur hic *sui generis corpus* angelis tribuere, tamen faciat eos *substantia spiritalis*, licuti etiam non semel in Apologetico, & nominatim c. 22. *Spiritalis vires & angelis & demonibus adtribuit, & spiritus vocat.* Magis tamen recepta est, mihi que placet eorum sententia, qui incorporeos faciunt; inter quos veniunt commemorandi SS. Dionys. Arcop. c. 2. cels. Hierarch. Athanas. de commun. essent. Patris & filij & Spiritus sancti, Chrysof. homil. 22. in Gen. Cyrill. lib. 4. in Ioann. capite.

3. De anima primi hominis ex materia Dei. *Tom. 3. lib. 4. adu. Marc. c. 37. n. 611.*

HVC quidem pertinere videntur illa Auctoris verba, explicantis illud Luc. 20. *Reddite quae sunt Dei Deo: Hominem igitur reddi iubet creatori, in cuius imagine & similitudine & nomine & materia expressus est.* Qui locus fortassis in causa fuit, vt sic scribat de illo Gennad. lib. de Dogmat. Eccles. Nihil ex Trinitatis essentia ad creaturarum naturam credamus deductum, vt Plato & Tertullianus. Verum quam S. Augu. qui toties deducit animam non posse partem Dei dici, nihil tale illi adtribuat, ego etiam a tam absurda haeresi ipsum purgandum existimo. Atque adeo nihil illi aliud voluisse dicere, quam quod ex *adhatu Dei* sit animae origo, iuxta illud Gen. 2. *Et fluxit Deus statum vitae in faciem hominis, & factus est homo in animam viuam*, sicuti frequentissime ipse inculcat, maxime vero lib. de Anima c. 11. Quo loco sicuti etiam lib. de Bapt. c. 5. num. 43. eam interpretationem consentire ostendimus cum SS. Iren. Prudentio, Chrysof. August. & Theodoro. Quorum iste: *Nomine statum, inquit, non intelligimus partem aliquam essentiae diuinae secundum Cerdonis & Marcionis tabiem sed animae naturam per id denotari, quod anima spiritalis sit rationalis & intellectualis.* Quae verba mihi etiam aliam coniecturam faciunt, loqui Auctorem non ex sua, sed ex Marcionis sententia, praesertim quum ex Fragmentis lib. de Censu Animae adu. Hermog. Tomo 4. conster, sensisse illum animam longe Deo inferiorem, vt pote passibilem, etsi immortalem. Et vero etiam repetendum, quod vtrouique adnotauimus, recte censuisse S. August. libro de haeres. quod Philastrius multas haereses recensuerit, quae haeresis non sunt, qualis est non haeresis, sed Catholica Patrum sententia, quae statum, seu spiraculum vitae de anima rationali interpretatur.

4. De Animabus posterorum Adæ ex traduce, *Tom. 3. lib. de Anima c. 9. n. 123. c. 19. n. 256. c. 22. n. 294. & integris capitibus 27. & 36.*

Paradoxon istud Tertulliano adscribunt Rufinus Apolog. pro Origene, & S. Hieron. libro 2. & 3. Apolog. adu. eundem, quorum ille nihil definiendum putat, hic factis dubie loquitur, quamquam magis sentire videatur esse

TERTULLIANI
OPERA

A damnatam sententiam. Nam tum ibi, tum maxime Apolog. ad Pamphaduerfus Errores Ioann. Hierof. disertis verbis dicit, Ecclesiasticam esse sententiam, Deum nouas quotidie animas corporibus iam conceptis infundere, ad legens ad id scripturas Ioan. 5. Zachar. 12. Psalm. 32. Quamquam interm Epist. 99. que est ad Marcellinum & Anaplychiam, mitius loquatur, & illud quidem sibi videri scribat, sed ad S. Augustinum remittat, utpote nihil volens certi definire, quod illum legisset dubiam adhuc suspendere sententiam. Adludens ad Epist. illius ad se scriptas, & 17. ad Optatum de Origine animarum. In qua Tertullianum non tam damnat quod ex traduce, quam quod corporeas animas faceret, de quo Paradoxo paulo post latius. Nam & illi, inquit, qui animas ex illa vna propagari adferunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt; si Tertulliani opinionem sequantur, profecto eas non spiritus, sed corpora esse contendunt, & corpulentis feminibus exoriri. Quo peruersus quid dicit potest? Neque hoc Tertullianum somniasse mirandum est, qui etiam ipsum creatorem Deum, non esse nisi corpus, opinatur. Sed de illo quoque Paradoxo infra ex eodem Augustino latius. Genadius autem lib. Eccles. dogmat. (quem vel hinc patet S. Aug. non esse) enarratis Origenis sententia, & iam dicta, ut dicit, Luciferianorum Cyrilli, & aliorum Latinorum (inter quos haud dubie Tertullianus) definit, formato iam corpore animam à Deo creati & infundi. Nec aliter Auctor Dialogi de Animarum origine inter SS. Hieron. & August. Nos tamen nihil tamquam fidei docere malimus, quando quidem & Ecclesia totam inde celebratis Concilijs nihil expresse, quod quidem sciam, definitum reliquit. Sufficiet autem quaedam in Adnotationibus adiecit, quibus tum S. Hieron. sententiam mihi magis probari significauimus, tum ad Argumenta Tertulliani absurda, qui sentit ex corpulentis feminibus animam exoriri, ex S. Aug. & Lactantio paucis respondimus.

5. De Animæ sexu. *Ibid. c. 36.*

C Hoc quidem colligit Tertullianus ex prædicto Paradoxo. Si enim anima simul seminatur cum corpore, videtur illud consequi sed disertis verbis contrariam definiunt sententiam S. Cyrill. Hierof. Cathed. 4. & S. Aug. lib. 1. de Anim. & eius origine ad Vincentium c. 8. Huius verba quædam adduximus in Adnota. nostris, quo Lectorem remittimus. Ille sic habet: *Omnes Animæ tam virorum quam mulierum pulcra & similes sunt, sed membra tantum corporis discrimen faciunt.*

6. Animam peccatricem potius quam carnem. *Tom. 3. lib. de Anima, integro c. 40. & c. 58. n. 690. & lib. 5. adu. Marc. c. 10. n. 165.*

A Distud Paradoxum in hæc verba adludit, & eadem opera confutat Petrus Lombardus, verbis etiam à nobis illic citatis lib. 2. Sentent. ca. 31. Putauerunt, inquit, quidam secundum Animam trahi originale peccatum, non solum secundum carnem, quia non solum carnem, sed & animam ex traduce arbitrari sunt. Ideoque sicut de corrupta carne caro feminatur, ita etiam de Anima peccatrice Animam peccatricem corruptione originali infectam à gignentibus trahi. Hoc autem, inquit, fides Catholica respuit, & tamquam veritati aduersum damnat, quæ non Animas, sed carnem solum ex traduce esse admittit. Adlegauimus ibidem n. 455. pro contraria sententia SS. Ambrosii & Aug. locos ab eodem Lombardo citatos.

7. De Anima corporea, *To. 1. Apolog. c. 48. n. 608. ac 609. & Tom. 3. lib. de Anima, integris capitibus 5. 6. 7. 8. 9. 2. 36. 37. libro de Carne Christi, capite. 11. num. 98. libro de Resurr. carnis, c. 17. num. 131. cap. 45. num. 320. & c. 53. num. 384. libro 5. adu. Marc. c. 10. num. 158. & c. 15. num. 248. Quod proinde proprie spiritus non sit, *Ibid. lib. de Anim. c. 11. &**

Tom. 4. in Fragmentis lib. de Censu Animæ aduersus Hermogenem.

Paradoxon istud Auctori impingunt SS. August. lib. 10. de Gen. ad litt. duobus vltimis capitibus, & libro de hæres. & Fulgent. libro 2. de fide ad Petrum. Sed non tam quod corpoream faciat (quod aliquo sensu commode in Hilario, Calliano, & Hieronymo adscripto Commentario in Iob, quidam interpretantur) atque quod effigiatam & coloratam dicat, ille arguit. Sic enim loco priori: Denique Tertullianus, inquit, quia corpus esse animam credit, non ob aliud fecit, nisi quod eam incorpoream cogitare non potuit, & ideo timuit ne nihil esset, si corpus non esset. Qui sane, quamquam acutus est, interdum contra opinionem suam visâ veritate superatur. Quum enim animæ colorem daret æreum ac lucidum; ventum esse ad sensus, quibus eam membratim quali corpus infundere conatus est, & ait: *Hic erit homo interior, alius exterior, duplitem vnus; habens & ille oculos & aures suas, quibus populus Deum videre & audire deberat, habens & ceteros artus, per quos in cogitationibus virtus, & in somnis fungitur.* Ecce quibus auribus & quibus oculis debuit audire & videre Deum populus, quibus anima in somnis fungitur, quæ si ipsum Tertullianum quibus videret in somnis, nunquam se diceret ab eo visum & cum eo locutum, quem vicissim ipse non vidisset. Postremo si Anima seipsam videt in somnis, nunquam se diceret ab eo visum, & cum eo locutum, quem vicissim ipse non vidisset. Postremo si Anima seipsam videt in somnis, quam iacentibus vtrique vno in loco membris corporis sui, ipsa per varias imagines euagatur, quas videt; quis eam vidit aliquando in somnis æreæ coloris ac lucidi, nisi forte ut cetera, quæ similiter falso videt: Nam & hoc potest videre, sed absit, ut eam talem, quum euigilauerit, credat; alioquin quando se aliter videt, quod magis crebrum est, aut mutata erit anima eius, aut nec tunc anima videtur substantia, sed imago corporis incorporea, quæ modo modo sicut in cogitatione formatur. Quis enim Æthiops non pene semper se nigrum videt in somnis, aut si in alio colore se vidit, non magis miratus est, si fuit cum illo memoria? *Æreæ tamen colore ac lucido nescio vtrum se vnquam vidisset, si nunquam istum legisset vel audisset.* Quod quid ducuntur homines talibus visis, & de scripturis nobis volum præteribere tale aliquid esse non animam, sed ipsum Deum, qualis figuratim Sanctorum spiritibus demonstratus est, qualis etiam in sermone allegorico ponitur. Similia quippe sunt illa visâ talibus dictis, ac sic errant, constituentes in corde suo simulacra vanæ opinionis, nec intelligentes ita Sanctos de suis visis talibus iudicasse, qualiter iudicant, si talia diuinitus in figuris dicta legerent vel audirent, sicut septem spicæ, & septem boues, septem anni sunt, sicut lineam quatuor lineis alligatam, velut discus plenus varijs animalibus, orbis terrarum est cum omnibus gentibus, sic etiam cetera, & multo magis quæ de rebus incorporeis, corporalibus significatur, non rebus, sed imaginibus. Et item sequenti capite: *Noluit tamen Tertullianus animam crederet substantia sicut corpus; adferens etiam timoris sui causam, ne etiam deesse se substantia dicitur, inquit, atque ita & defectura credatur, & tamen quia per corpus eam localiter tendit, non inuenit exitum incrementorum eius, quam vult de femine exiguo æquari corporis quantitati, & ait: Sed vis eius, in quo natura alia peculiaris consistit retinetur, saluo substantie modulo, quo à primordio inflata est; passatim cum carne producitur in membris. Hoc forte non intellexerimus, nisi adhibita similitudine eorū quæ videmus, plantam faceret quod dicebat. Constituit, inquit, terram pondus auris, vel argenturudem adhuc massam, collectus habitus est illi, & futuro interim minor, tamen continens intra lineam moduli totum, quod natura est auris vel argenti, de hinc quum in laminâ massa laxatur, maior efficitur initio suo, per dilatationem ponderis certi, non per adiectionem, dum extenditur, non dum augetur. Est sic quoque, augetur sicut extenditur, sicut enim & habitus augetur cum statu non licet, tunc & splendor ipse perhibetur auris vel argenti, qui prius fuerat quidam & in massa, sed obscurior, non tamen nullus. Tunc & alij habitus accedunt pro facilitate materie, quæ duxerit eam qui agit, nihil confertens modulo nisi effigiem. Ita & anima incrementa repetenda non*

substan-

A *Substantia, sed pronocativa.* Quis hunc crederet cum isto corde tam discretum esse potuisset? sed tremenda ista sunt, non ridenda, ad hoc enim nunquam cogitur, si aliquid cogitare possit quod & sit, & corpus non sit. Quid autem ab ista dicitur quam putare massam cuiuspiam metalli ex aliqua parte crescere posse dum tonditur, nisi decrecat ex altera, vel augetur latitudine, nisi crassitudine minuatur? Aut vltimum esse corpus manente natura suae quantitate, quod vndeque crescat nisi rarecat? Quomodo igitur implebitur anima ex illa stilla feminis magnitudine corporis quod animat, si & ipsa corpus est, cuius substantia nullo accessu crescat: quomodo, inquam, implebit carnem, quam viuificat, nisi tanto rarior fuerit, quanto grandius quod animauerit. Timuit videlicet, ne deficeret etiam minuendo si cresceret, & non timuit ut deficeret rarefendo, quum non cresceret. Sed quid amplius immeret, quando & sermo pergit in prolixorem modum, quam petit terminandi necessitas, & sententia mea iam satis fit nota, vel quid certum teneam, vel vnde adhuc dubitè, & quare dubitè. Loco itè posteriori: *Animam dicit immortalem, quid sed eam effigiatum corpus esse contendit.* Hact. S. Aug. Nos etiam Adnotationibus nostris in c. 6. & 8. ex S. Gregorio & Nysseno & Nazianzeno, ac Claudio de Statu animae argumenta Platoniorum de anima incorporea confirmamus, & in c. 7. ac partim 8. argumenta ipsius Auctoris, vel ex scripturis quaedam, non concludere, ex S. Iustino Mart. Gregorio Nysseno, Aug. Epiphano, & dicto Claudio ostendimus, & c. 9. n. 10. 9. & 10. citauimus contra animae effigiem, & Platonem, & Clementem Alexandrinum. Deinde ca. 11. adlegauimus locum Auctoris lib. de Penitent. c. 3. n. 12. vbi contrarium antea senserat, *animam vocans spiritum, Dei ad flatu consummatum.* Neque vero ex scripturis Isaiæ 42. & 57. quas ibi profecit, concludi potest animam spiritum in alijs scripturis non vocari. Ceterum quo sensu corpus possit dici Anima, se se explicat libro aduersus Hecmogenem, c. 35. n. 12. 4. in hæc verba: *vt concedam, inquit, aliquid esse incorporeale de substantia dicitur, quum ipsa substantia corpus sit rei cuiusque.* Videtur itaque ad id absurditatis de anima aerei & lacidi coloris fuisse seductus, per fallas quasdam reuelationes cuiusdam Montanisticae feminae, non quidem Priscillae aut Maximillae (vt aliquando existimauimus) quae iam dudum antea suspensio perierant, sed cuiusdam eorum discipulae, sicuti patet ex dicto lib. de Anima, ca. 9. n. 11. Idipsum Paradoxon adtribuit alicubi Origeni S. Hier. atque adeo etiam ad illius opera hoc Antidotum vlti esse poterit.

B 8. Animam nihil pati posse sine corpore, *Te. 1. Apolog. c. 4. S. num. 60. 9. libro de Testim. Anim. ca. 4. num. 14.*

M Agdenburgenfes Centuriatores non inter Paradoxas, sed inter dogmata fidei illud collocant, & ex Tertullianum iam dicto loco confirmant, sed frustra. Ipse enim Auctor, quasi retractans quod initio fidei non satis caute pronunciauerat, postea de fide Catholica melius institutus, libro de Anima, integro capite vlt. late & pulcre deducit: *Animas pati interim apud inferos, id est, vlt. ad iudicium extrinsecum, vbi inter cetera: Quid ergo sit in tempore isto? Dormimus: At enim anime n. c. in viuentibus dormiunt. Iam vero quam iniquissimum etiam apud inferos, si & nocentibus adhuc illis bene est? Nunc & de suo sufficit sibi ad trulam passionis? quomodo illo corpore anima sola torquetur bile, ira, tedio plerumque, nec sibi nota? Adeo nouit & apud inferos anima dolere sine carne, quae & in carne illa, si vult, dolet. Hoc si ex arbitrio suo in viuis, quanto magis ex iudicio Dei post mortem? Nam & solos cogitatus & multas voluntates censuram diuina persequitur. Ergo propter hoc congruentissimum est, animam, licet non expectata carne, puniri, quod non sociata carne commisit. In summa, quum carcerem illi, quod Euangelium demonstrat (Matth. 5.) Inferos intelligimus, & nouissimum quod aduertim, modicum quodque delictum illi laedum interpretamur, nemo dubitabit, animam autem vlt. pensare apud inferos. Idipsum etiam inculcat libro de Resurrectione carnis, cap. 17. num. 33. ac 13. 4. Ad quod caput etiam adduximus similia testimonia Auctoris quaest. & respons. inter opera*

S. Iustini Mart. Lactantij & S. Augustini, & indicauimus eam esse conformem Patrum sententiam.

9. Animas Sanctorum in sinu Abrahæ, seu Paradiso, siue sub altari, seu loco non caelesti, sed tamen Inferis superiori, foueri & gaudere, ad diem vsque iudicii Domini. *Tom. 1. Apolog. cap. 47. num. 60. Tom. 3. libro de Anim. cap. 7. num. 9. 4. 95. 96. 97. capite 9. num. 12. 4. cap. 55. num. 606. 608. 610. 611. capite 56. num. 622. ac capite vlt. num. 644. 4. Lib. de Resurr. carn. cap. 27. num. 132. 134. libro 3. adu. Marc. capite 2. 4. num. 189. 190. libro 4. adu. Marc. capite 3. 4. num. 548. 549. 550. 551. & Scorp. adu. Gnost. capite 12. num. 95. Tom. 4. libro de iudic. Domini capite 11. num. 15. & in Fragm. libro de Parad. Denique Tom. 5. Nouatiani libro de Trinitat. capite 1. num. 10.*

H Vic Paradoxo non solum apud Tertull. & Nouatianum, sed etiam apud alios Veteres occasionem dederunt, tum Lazari siue historia siue Parabola, Luc. 16. quem vidit diues in sinu Abrahæ, tum visio S. Ioannis A postoli Apocal. 6. qua vidit animas Martyrum sub altari indutas stolis albis, quibus dictum est vt requiescerent, donec impleteretur numerus confessorum suorum, tum denique illud Christi ad latronem, Luc. 23. *Hodie mecum eris in paradiso.* Hinc enim, quum viderent distinguendum esse statum animarum sine corpore ad futurum vsque iudicium, à statu perfectiori animarum cum corporibus post resurrectionem vniuersalem, dictis sinu Abrahæ, quiesci placide sub altari, & paradisi appellationibus nuncuparunt: Quemadmodum statum illum secundum econtrario caelestem sinum, altare superius, & caelestem portum. Non vero, quod sentirent animas Sanctorum tantisper carere diuini intuitus gloria, sicuti hodie Anabaptistæ & Cornelius Agrippa, eorum assecra, vt pote qui legissent apud Apostolum Philip. 1. *Desiderium habeo dissolui, & esse cum Christo.* Item illud 2. Cor. 5. *Bonam voluntatem habemus peregrinari à corpore, & presentes esse ad Dominum.* Et illud de ipsa Dei visione: *Nunc videmus per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem.* Certe ipse auctor suam sententiam indicare videtur in hæc verba dict. lib. de Anim. cap. 56. num. 622. *vsquequo perfectum illud reppromittitur ad angelicam plenitudinis mensuram temperatum.* Siquis interim apud eum sit locus, aut alios Patres, qui hæc commodam interpretationem non recipiat; meminerit Lector, hunc errorem non officere eruditioni & pietati tam illustri Scripturam, quum Ecclesia illorum temporibus nihil adhuc certi de hoc articulo credendum statuisset. Sed citra Synodum Oecumenicam Florentinam, quæ post primam damnationem, factam Epist. Decretalibus Innocentij tertij & Benedicti 11. id definitiuit, aliter sentire non licet. Illius aduersus errores Armenorum hæc sunt verba: *Definimus illorum animas, qui post baptismum susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam, quæ post contractam peccati maculam vel in suis corporibus, vel eisdem exute corporibus, prout superius dictum est, sunt purgatæ, in caelum mox recipi, & intueri clare ipsam Dominum trinum & vnum, sicuti est; pro meritorum tamen diuersitate alium alio perfectius; illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox infernum descendere, penis tamen disparibus puniendas. Quid? quod dicta scripturarum loca pro alia non faciant sententia, si diligentius inspiciantur. Primum enim etiam Lazarum & alios Patres Veteris Testamenti in sinu Abrahæ, & latronem ibidem, siue in paradiso aliquamdiu fuisse, satis in confesso sit, tamen inde per Christum in caelum sunt deducti, iuxta illud Psalm. 67. & Ephes. 4. *Ascendens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem; id est, vel ipso Apostolo Interprete: super omnes caelos.* Deinde loco illo citato Apocal. 6. S. Augustinus stolas albas interpretatur Sermon. 4. de Sollemn. Sanct. mercedem baptismi, præmium Martyrij, & gaudium*

TERTULLIANI
OPERA

A

dium caelestis patriæ; adlegens ad hoc verba sequentia Apoc. 7. *Stabant ante thronum in conspectu aëni, amicti stola alba, & palma in manibus eorum.* vnde concludit: Stant in conspectu agnante thronum Dei coronati, nulla illic ratione à contemplanda eius gloria separandi. Nos itaque locos similes & Cypriani & eiusdem S. Augustini, ac SS. Ambrosij & Chrysost. apud quos etiam loca quædam obscura reperiuntur citauimus in Adnotat. nostris ad Epist. S. Cypriani 16. num. 19. Adnotauit etiam aliquot pro nobis loca feu-ardentius in S. Irenæo, contra quam alij sentiunt lib. 1. c. 2. num. 1. & alibi. Si quis plura desideret, videat Sixt. Senens. Bibl. Sanctæ lib. 6. Adnotat. 169. & libro 6. Adnotat. 264. & 345. Hic interim addemus, quod Auctor, vbi lib. de Anim. capite 55. *sola Martyribus patere paradysum* vocet, sic explicet B. Cyprianus eius discipulus Epist. 5. ad Antonin. Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam peruenire, aliud missum in carcerem non exire inde donec soluat nouissimum quadrantem, aliud statim fidei & virtutis accipere mercedem, aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari & purgari diu igne, aliud peccata passione purgasse, aliud denique pendere in die iudicij ad sententiam Domini, aliud statim à Domino coronari. Quod ipsum facere ad confirmandam traditionem Ecclesiæ de Purgatorio, ibidem adnotauimus numero 59. & ad Tertulliani lib. de Anima capite 55. num. 61. Ceterum Auctori, qui *omnes animas etiam fidelium peccatorum sequerari* vult vique ad diem iudicij, profusus contraria est illa B. Aug. adfirmatio lib. 20. de Ciuit. Dei: Iam inde quo sanguis Christi antiquos sanctos ex inferis eruit, deinceps boni fideles, effuso illo pretio redempti, profusus inferos nesciunt.

B

10. Animarum Mortuorum omnem exhibitionem incorporealem præstigijs esse. *To. 3. lib. de Anim. c. 57. num. 643.*

C

Prima quidem facie videtur istud Paradoxon, sed agit Tertullian. ex insituto contra *simonem Magi* discipulos hereticos, qui etiam *Prophetarum animas ab inferis mouere se spondebant*, quod non nisi mendacio in anima *Samuelis Pythionico spiritus iussisse*, 1. Reg. 18. ipse sentit, sed *transfiguratum Satanam in angelum lucis*, de quo etiam alios Patres quosdam dubitasse ibidem adnotauimus num. 638. Deinde seipsum explicat adiciens: *nulli anima inferos patere*, idque adprobans ex dictis *Abrahæ ad diuitem Lucæ 16.* Quum interim fateatur *quasdam animas in corpora Dei virtute posse reuocari*; quidni & ex peculiari Dei privilegio extra corpus etiam exhiberi? maxime quum (de quo etiam ibi num. 643. exemplum habeamus in Libris Machabæorum de apparitione Oniæ sacerdotis & Hieremij Prophætæ. Vt vult, S. Augustinus pulchre hac de re scripsit libro de Cura pro mort. capite 10. 11. 15. ac 16. Narratur vix quædam, feruntur mortui nonnulli vel in somnis, vel alio quocunque modo apparuisse viuentibus, atque, vbi eorum corpora iacerent in humata, nescientibus, locis demonstratis admonuisse: vt sibi sepultura quæ defuerat, præberetur. Hæc si falsa esse responderimus contra quorundam scripta fidelium (vt pote exempli gratia, S. Ambrosij Serm. de Inuentione corporum S. Genasij & Protasij, & SS. Luciani de Inuentione corporis S. Stephani Protomartyris, & aliorum) & contra eorum sensus, qui talia sibi accidisse confirmant, impudenter venire videbimur. Angelicis igitur operationibus fieri, inquit, crediderim, siue permitatur desuper, siue iubeatur. Id autem aliquando vtiliter fit, siue ad viuorum qualecumque solatium, siue vt his admonitionibus generi humano sepultura commendetur humanitas. Deinde post multa in vtramque partem productis argumentis, sic concludit: Mirari quoque ad viuos aliquos ex mortuis, sicut e contrario Paulus ex viuis in paradysum raptus est, diuina scriptura testatur. Nam Samuel Propheta defunctus viuo Sauli Regi futura prædixit (quamuis nonnulli, inter quos, vt iam dixi, Auctor nostrar, non ipsum fuisse, qui potuisset magicis artibus euocari, sed aliquem spiritum tam malis operibus

D

congruentem illius existiment similitudinem figurasse) quum liber Ecclesiasticus, quæ Iesus filius Sirach scripsisse traditur, & propter eloquij nonnullam similitudinem Salomonis (etiam ab ipso Tertulliano alicubi) pronuntiat, continetur in laude Patrum (c. 46.) quod Samuel etiam mortuus prophetauerit. Sed si huic lib. ex Hebræorum, quia est in eo Canone non contradicitur; quid de Moyse dictari sumus, qui certe & in Deuteronomio mortuus, & in Euangelio cū Helia, qui mortuus non est (Matth. 17.) legitur apparuisse viuentibus? Hinc & illa soluitur quæstio, quonam modo Martyres, ipsi beneficijs, quæ dantur orantibus, indicant se interesse felices humanis, si nesciunt mortui quid agant viui. Non enim solis beneficiorum effectibus, verum etiam si ipsi hominum adfectibus, Confessorem apparuisse Felicem (quod ipsum etiam S. Paulinus adrefatur Carmine in Felicem) quum à Barbaris Nola oppugnaretur, audiuius non incertis rumoribus, sed testibus certis. Verum ista diuinitus exhibentur longe aliter quam sese habet vltimus ordo, singulis creaturam generibus attributus. Quamquam ista quæstio (inquit) vires intelligentiæ mee vincat, quemadmodum optulerunt Martyres his, quos per eos certum est adiuuari. Res hæc altior est quam vt à me possit attingi, & abstrusior, quam vt à me valeat perferuari; & ideo quæ horum duorum sit, an vero fortassis vtrumque, vt aliquando ista fiant per ipsam præsentiam Martyrum, aliquando per angelos suscipientes personam Martyrum, definire non audeo, mallem à scientibus ista perquirere. Quæ ipsa in compendium contraxit Auctor libri de Spiritu & anima c. 19. existans inter opera B. Augustini.

congruentem illius existiment similitudinem figurasse) quum liber Ecclesiasticus, quæ Iesus filius Sirach scripsisse traditur, & propter eloquij nonnullam similitudinem Salomonis (etiam ab ipso Tertulliano alicubi) pronuntiat, continetur in laude Patrum (c. 46.) quod Samuel etiam mortuus prophetauerit. Sed si huic lib. ex Hebræorum, quia est in eo Canone non contradicitur; quid de Moyse dictari sumus, qui certe & in Deuteronomio mortuus, & in Euangelio cū Helia, qui mortuus non est (Matth. 17.) legitur apparuisse viuentibus? Hinc & illa soluitur quæstio, quonam modo Martyres, ipsi beneficijs, quæ dantur orantibus, indicant se interesse felices humanis, si nesciunt mortui quid agant viui. Non enim solis beneficiorum effectibus, verum etiam si ipsi hominum adfectibus, Confessorem apparuisse Felicem (quod ipsum etiam S. Paulinus adrefatur Carmine in Felicem) quum à Barbaris Nola oppugnaretur, audiuius non incertis rumoribus, sed testibus certis. Verum ista diuinitus exhibentur longe aliter quam sese habet vltimus ordo, singulis creaturam generibus attributus. Quamquam ista quæstio (inquit) vires intelligentiæ mee vincat, quemadmodum optulerunt Martyres his, quos per eos certum est adiuuari. Res hæc altior est quam vt à me possit attingi, & abstrusior, quam vt à me valeat perferuari; & ideo quæ horum duorum sit, an vero fortassis vtrumque, vt aliquando ista fiant per ipsam præsentiam Martyrum, aliquando per angelos suscipientes personam Martyrum, definire non audeo, mallem à scientibus ista perquirere. Quæ ipsa in compendium contraxit Auctor libri de Spiritu & anima c. 19. existans inter opera B. Augustini.

E

F

G

H

11. Animas hominum pessimas post mortem in Demonas verti. *S. August. libro de hæres. ad Quodvult. deum.*

Istud Paradoxon non tam Tertulliano tribuendum quam Tertullianistis, supra adnotauimus ad finem Vitæ Auctoris; quod illis id nominatim adtribuant B. Isidorus, Honorius, Hrabanus, & Gratianus in Hereticorum Catalogis. Quo fit, vt etiam apud B. Augusti. censeamus legi debere: *dicunt: & paulo post: credunt: pro: dicit: & credit: maxime quum nihil tale reperire sit in scriptis Tertulliani: neque illi vsipiam, sed Origeni adscribat B. Hieron. Epist. 59. ad Auitum. & lib. 2. adu. Rufin. Ea vero tam est absurda, vt non alia consutatione opus habeat, quam quod hæresis nomine damnata sit, tum à scriptoribus iam dictis, tum à Sexta Synodo, celsi paulo obscurius in Origenem & eius complicibus Acto. 1. Epist. Sophron. Patriarchæ Hieros. Orta quippe ex Platonis schola, qui vel Auctore teste lib. de Anima cap. 23. 24. & 28. aiebat animas huic in celos abire, vnde venerant, & rursum huc redire. Cui nimirum quid tribuebant Origenes & hæretici reliqui, vt verissimum sit quod non semel Auctor repetit: *Patriarchas hæreticorum esse. Philosophos.* Immo vero quod eadem ratione sequeretur, bonos homines in angelos conuerti, expresse negat ipse. Sic enim lib. adu. Valent. c. 32. nu. 362. *Et tamen illi. hæcico deuerrere, vbi post excessum omnino non nabitur, vbi superinduit potius, quam despoliari; vbi est despoliatus, sexui meo deputor; angelus non angelus aut angela.* Denique l. de Anima cap. 56. nu. 622. *non angelorum substantiam hominibus pollicetur, sed, persertum ad angelico plenitudinis mensuram temperatum.* Deinde lib. de Resurr. car. cap. 62. num. 428. *Denique, inquit, non dixit: Erunt angeli, ne homines negaret, sed tamquam angeli, vt homines denegaret. Non absulit substantiam, cui similitudinem adtribuit. Quare fati mirari nequeo (sicut etiam adnotauit ad lib. 3. adu. Marc. cap. 9. num. 68.) Guidonem Carmelitam lib. de hæres. cap. 36. Tertulliano vtramque hanc hæresim adscribere, quas rectius Philastrus libro de hæres. inter innotatas sine Auctore certo collocat.**

12. De baptizandis haereticis, eo quod apud illos omnia veritati extranea & contraria. To. 3. lib. de Praescript. adu. haeret. c. 12. nu. 78. ac 80. & ubi de Baptif. cap. 15. num. 106. Tom. 4. inter fragmenta lib. de Baptif. Graeci, Tom. 5. lib. de Pudic. capit. 19. num. 162.

De hoc Agrippini Carthaginensis, aliorumque Coepiscoporum, & Tertulliani, ac postmodum S. Cypriani, aliorumque Africae & Cappadociae Episcoporum Paradoxo, ne hic sim prolixior, videat Lector Adnot. nostras in Epist. S. Cypriani l. xxxi. ad Ianuarium, l. xxxi. ad Quintum, l. xxxi. ad Stephanum, l. xxxii. ad Tubaianum, l. xxxiv. ad Pompeium, & l. xxxv. ad Magnum; item Concilium Carthaginense sub ipso celebratum, & Vitam eiusdem ad annos Domini 252. ac 256. item Firmiliani ad Cyp. Epistolam inter eius Opera l. xxv. denique adnot. nostras in Tertullii ad fragmenta lib. de Baptif. & in Vita eiusdem etiam nostra ad annum Domini 101. Quibus adjicio non mirum cuiuspiam debere videri, si Agrippinus cum suis Coepiscopis tale decretum de baptizandis ijs, qui ex haeresi ad Catholicam reuertebantur, ediderit, & Tertull. scripto Graece iam dicto libro adprobauerit. Nam plerique vsque ad id temporis haeretici, aut non eundem Deum, aut non eundem Christum confitebantur, atque adeo in Regula fidei ab Apostolis tradita (quam posteriores Patres ad hunc vsque diem Symbolum fidei vocant) non conueniebant: quum tamen sollemne semper fuerit, assignare (vbi loquitur Auctor) fidem in Patre, & Filio, & Spiritu sancto adiecta necessario Ecclesiae mentione, sicuti latius videre est Adnot. nostris ad lib. de Baptif. num. 2. inter Baptifini ceremonias, & c. 6. nu. 45. 46. ac 47. Certe eodem modo interpretatur Carolus Bouius Apost. canonem 47. & 5. Clementi Romani Confitit Apost. lib. 6. c. 15. Hinc & Synodus Nicena 1. Can. 19. & eiusdem aetatis Synod. Laodicensis C. 8. & Concil. Arelat. 2. Can. 17. Paulianitas & Cataphrygas baptizari debere desinit: quibus addidit Synod. II. Constantinopolitana Cano. 7. Enoimianos, Sabellianos & Galatas haereticos: Synodus denique 6. in Trullo celebrata, Manichaeos, Valentinianos, Marcionitas & similes. Atqui tempore Tertulliani potissimum florebat Hermogenianus (quos eadem cum Praxeianis sentisse tradit S. August. lib. de haeret. c. 41. 44. & 45.) Praxeiani, Cataphryges, Valentiniani, Marcionites, & eius adhaerentes appellati; denique & Quintilianis, contra quos ex professo Latinum librum, ex quo fragmenta Libri Graeci desumpta sunt, quae de Baptif. Auctor conscripsit. De illis verum est illud Auctoris lib. de Praescript. adu. haeret. apud illos omnia extranea & contraria nostrae veritati; & illud lib. de Baptif. Non idem Deus est vobis & illis, nec idem Christus, ideo nec baptifimus vultis, quia non idem. Quod satis constat de Hermogenianis, Praxeianis, Cataphrygibus, & Quintilianis, qui aut vnicam agnoscebant in Deitate personam, aut Patres ipsi fuerunt. De Marcionitis, Valentinianis, & Appellianis, vel ipse August. dubitat, lib. 3. de Baptif. c. 15. an verbis Euangelicis in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizauerint; eo quod & de Deo, & de Christo male senserint. Quare & nobis (sicuti de Paulianis scribit B. August.) credere licet eos regulam baptifmatis non tenuisse, & iuxta quod loquuntur 2. & 6. Synodus) in vnam dumtaxat mentionem baptizasse. Quamquam interim S. Augustinus lib. 6. de Baptif. c. 25. etiam illum pro vero baptifmo agnoscat, cuius precibus quaedam inferuntur contra catholicam fidem, dummodo verbis Euangelicis consecratur. Atque adeo ad similia S. Cypriani verba, qualia Auctoris, eo quod in genere ea adlegauit contra haereticos omnes, Antidotum adferre solet libris septem de baptifmo contra Donatistas, qui omnium haereticorum baptifma impugnabant. Imprimis ad id quod dictum est, baptifmum vnam esse, & haereticorum baptifmum veritatis non esse, quod habet lib. de Pudic. 2. c. 3. responderet & S. Angu. 1. 5. c. 21. & 29. lib. 6. c. 8. 9. 11. 13. Ad illud: Nemo inde strui potest, vnde destruitur. Nemo ad eum illuminatur, a quo conenebratur, lib. 4. c. 11

12. 13. 14. 15. 16. 17. sicuti etiam ad illa supradicta: Non idem Deus est nobis & illis, nec idem Christus. ibi & lib. 5. c. 26. Ad illud: Apud haereticos extranea aut aduersaria veritati omnia, li. 6. c. 40. Ad illud denique: Baptifmum quum rite non habeant, non habent, nec possunt accipere quia non habent; lib. 7. c. 29. 33. 35. & 43. Ceterum hoc vnum hic repetendum, quod fateatur non semel Augustinus, neque Agrippinum, neque Cyprianum cum suis emissuros fuisse Decretum tam generale aduersus haereticorum baptifmum, si aliquid aliquo Concilio plenario definitum fuisset; sicuti postea; exceptis solis Paulianitis, a Niceno generali l. vi. iam dictum est.

13. De Christo Dei Spiritu. Tom. 1. Apolog. c. 27. 1. n. 314. To. 2. l. de Orat. c. 1. n. 2. To. 3. Aduers. Marc. lib. 1. c. 19. n. 127. lib. 3. c. 6. n. 38. 39. ac c. 16. nu. 116. lib. 4. c. 21. n. 314. & lib. adu. Prax. c. 26. n. 155.

De hac phrasi Veterum, verba S. Hiero. adnotauimus in c. 4. Epist. ad Gal. & Epist. ad Pammach. & Ocean. de erroribus Origenis, in librum S. Cypriani de Idol. vanitate nu. 71. Multi, inquit, per imperitiam scripturarum, (quod & Firmianus in octauo ad Demetr. Epistolarum libro facit,) adserunt Spiritum sanctum saepe Patrem, saepe Filium nominari. Quod vsque adeo verum est, vt praeter Lactantium eandem sit reperire apud Auctores Librorum de Montibus Syna & Sion, & adu. Iud. qui insecuti sunt Christum in operibus S. Cypri. nostris. Eodem haud dubie pertinet, quod toties Christum Dei Spiritum appellet Tertull. idque eodem sensu qui Deus spiritus vocat Iuan. 3. & 1. Iuan. 4. Alioqui distinctas ab eo, sicuti ab alijs etiam Veteribus, tres in diuinitate personas, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum constat ex eodem libro adu. Prax. cap. 2. nu. 24. c. 4. num. 40. c. 8. num. 60. c. 9. n. 6. c. 13. nu. 75. ac 78. & illo ipso c. 26. n. 158. c. 30. num. 183. denique c. 30. num. 182. Quibus locis, illud longe apertissimum, quum Spiritum sanctum vocat, tertium nomen diuinitatis, & tertium nomen maiestatis.

14. De Christo reuelato per praedicationem, anno Tiberij Caesaris xii. passio eiusdem xv. Tom. 1. lib. adu. Iud. c. 8. n. 82. & Tom. 3. l. 1. adu. Marc. c. 15. num. 102.

Quamquam variant priori loco exemplaria Tertulliani, tamen eam eius fuisse sententiam adserit Euseb. in Chronic. & ex posteriori loco patet, immo & ex priori eodem c. num. 92. vbi passionem Domini collocat Cass. Rubellio Gemino & Rufio seu Fusio Gemino, quorum Consulatus incidit in annum xv. Tiberij. In quo illum sunt imitati Iul. African. lib. de tempor. apud S. Hiero. Comm. in Dauidem, Lactant. lib. 4. c. 10. Paul. Oros. l. 7. cap. 10. Atqui quum id sit contra expressa Euangelij verba Luc. 3. vbi anno xv. Imperij Tiberij Caesaris baptizatus legitur, fateri oportet humanitus hic aliquid Auctori illi que contigisse. Quare & Clem. Alexandr. sub finem lib. 11. Stromat. Euseb. in Chronicis, Cassiodor. in Chronico emendato, Zonar. in Annal. Honor. Beda, Nicephor. in Chron. Iordanus in Annal. anno Tiberij xviii. passum Christum scribunt, aetatis nempe suae 33. iam incepto. De Consulatu, quo passio Christi contigit, non ita conueniunt omnes S. August. l. 18. de Ciuit. Dei. c. vlt. & Seuerus Sulpitius Hist. sacrae lib. 2. fortassis auctoritate ducti Tertulliani, non examinatis Fastis Consularibus, sub duobus Geminis collocant, sicuti etiam suprascripti loco priori Auctores. Recentiores aliqui, qui Dominum anno aetatis xxxiv. passum scribunt, Consules adsignant Galbam & Syllam, qui anno Tiberij xix. Consulatus gesserunt. Verum Euangelio magis conformis est eorum sententia, & nominatim Cassiodori castigatio, qui annum passionis adsignant Consulibus Cn. Domitio L. F. L. u. Ahenobarbo & A. Vitellio P. F. Q. u. cum quibus consentiunt adeo omnes supranominati, qui anno Tiberij xviii. passum Christum scribunt. Qui plura desiderat, videat Paulum Midelburgensem Episcopum Forolempnonianum libris 33. de anno & die Passionis Domini. Hoc vnum adjiciam, quod habet S. Au.

TERTULLI
OPERA

A lib. 2. de Doctrina Christi. Ignorantia Confutatus, quo natus est Dominus, vel quo passus est, nonnullos cogit errare, ut putarent, quadraginta sex annorum ætate passum esse Dominum, quia per tot annos edificatum est templum, quod imaginem Domini corporis habebat. Vbi fortassis tacite significat S. Irenæum lib. 2. c. 39. & 40. qui nititur probare, passum Christum anno fere quinquagesimo, & saltem post quadraginta annos ætatis annum ex illo, Io. 8. *Quinquaginta annos nondum habes.* Et vero ignorantiam illam Confutatus contigisse verisimile est ex varijs Factorum Confutatorum exemplaribus Quorum quosdam citans, profusus alios quam hodie existant, Epiphani. hæres. 51. Salvator enim passum scribit Vinnicio Cassioque Conf. quorum Confutatus incidit dumtaxat in x. v. Tiberij annum iuxta castigatioris Fallos. Facit pro eodẽ liber ille Confutatorum M. S. in quo adnotatit Cuspinianus in Cassiod. Consules collocati duos Geminos anno xviii. Tiberij.

B 15. De Deo corporeo, eo quod nihil incorporale sit. *Tom. 1. lib. de Penit. c. 3. n. 1. To. 3. lib. adu. Hermog. c. 35. n. 2. 4. lib. de Carne Christi. n. 97. ac 98. lib. 2. adu. Marc. c. 16. n. 100. & apertissime lib. adu. Praxean. c. 7. n. 53.*

Hinc errorem Tertulliano adscriperunt iam olim S. August. locis mox citandis, S. Fulgent. lib. 2. de fid. ad Petr. & Genad. lib. de Dogmat. Eccl. Verum S. August. cum excusat his verbis lib. 10. de Gen. ad litt. c. vlt. Timens enim nihil esset, si corpus non esset, nec de Deo valuit aliter sapere. Qui sane quamquam (sic enim lego, pro: quonia acutus est, interdum contra opinionem suam visã veritate superatur. Quid enim verius dicere potuit, quam id quod ait quodam in loco (nempe lib. de Anima c. 7. 98.) *Omne corporale passibile est?* Debit ergo mutare sententiam, qua alibi dixerat (nempe lib. adu. Prax.) etiam *Deum corpus esse.* Neque enim arbitror eum ita defuisse, ut etiam Dei naturam passibilem crederet, ut iam Christus, non in carne tantum, neque in carne & anima, sed in ipso Verbo; per quod facta sunt omnia, passibilis & commutabilis esse credatur; quod ablitã cordẽ Christiano. Et rursum ibidem verbis etiam supra citatis: Sed tremenda sunt ista, non ridenda. Ad hæc enim nunquam cogetur, si aliquid cogitare posset, quod & sit, & corpus non sit. Rursum lib. de hæres. ad Quodvult. hæres. 86. Ipsum etiam Deum corporeum esse dicit, licet non effigiarum (vbi adludere videtur ad lib. 2. adu. Marc.) Nec tamen hinc hæreticus creditur factus. Possit enim quoquo modo putari, ipsã naturam substantiamque diuinam corpus vocare, non tale corpus, cuius partes alia maiores, alia minores, valeant vel debeant cogitari, qualia sunt omnia, quæ proprie dicimus corpora (quamvis de anima tale aliquid sentiat) sed potuit (ut dixi) propterea putari *corpus Deum dicere*, quia non est nihil, non est inanimata, non est corporis vel animæ qualitas, sed vbiq; talis, & per locum spatia nulla partitus, in sua tamen natura atq; substantia immutabiliter permanet. Certe ipse Auctor satis se explicat. Sic enim lib. adu. Hermog. *Ut concedam interim esse aliquid incorporale, de substantia duntaxat; quem ipsa substantia corpus sit retinet, & lib. de Anim. c. 7. nu. 96. Nihil enim, si non corpus. Item lib. de Carne Christi: Quomodo autem sit, habeat necessitã esse aliquid, per quod est. Si habet aliquid per quod est, hoc erit corpus eius. Omne quod est, corpus est sui generis, nihil est incorporale, nisi quod non est. Denique lib. 2. adu. Marc. Nam & dixeram, inquit, & oculos & pedes Dei legimus, nec ideo tamen humanis comparabuntur, quia de appellatione sociantur. Quanta erit diversitas diuini corporis & humani sub eisdem nominibus in membrorum, & ceterum Deum incorporalem docent ceteri Patres omnes, & inter hæreses collocant, contrarium affirmate, sicuti patet ex Philastrio, S. Augustin. Epiphani. Theodoret. Damasceno, Ilidoro, Hrabano in Catalogis hæreticorum, quum Audianorum siue Anthropomorphytarum faciunt mentionem.*

C Non male Tertull. lib. de Penitent. cap. 10. n. 60. dixerat, ut pote ante omnem hæresim: *In vno & altero Ecclesia est;* ut pote qui ibi adluderet ad illud Mat. 18. *Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum;* quum præmisisset paulo prius: *Dicit Ecclesia.* Quod tamen de præfectis Ecclesie Episcopis, non vero de laicis interpretantur Veteres omnes, ipse quoq; eodem loco loquens de sacerdotibus, quibus sicut exomologesis Profusus etiam catholicum est illud lib. de Baptis. cap. 6. nu. 47. *Vbi tres, id est, Pater & Filius, & Spiritus sanctus, ibi Ecclesia, que trium corpus est.* Verum ad hæresim pertinet, sicut etiam in Vita eius adnotauimus, illud lib. de Exhort. castit. *Sed & vbi tres, Ecclesia est, licet laici.* Vnusquisque enim de fide sua vni; Maxime quum isdem fere verbis idipsum repetat lib. de Pudicit. ex quo loco colligitur eo venisse eum dementia, ut existimauerit Ecclesiam fuisse in tribus, nempe, Montano, Prisca, & Maximilla, quo pertinet quod ibi præterea negat, *Ecclesiam esse numerum Episcoporum.* Verum late contrarium de diximus Adnot. nostris in locum priorem, vel ex ipso Tertulliano adhuc Catholico; ut etiam aduersus Magdenburgenses, qui inde colligebant, Ecclesiam esse in paucis. Siquis plura desideret, perlegat libros, quotquot scripsit S. Aug. contra Donatistas, qui scripturas tum veteris, tum Noui Testamenti vndequaue congregit, quibus consuet non in vno solo terrarum loco, utpote Africa, Ecclesiam esse, sed toto orbe terrarum dispersam, iuxta & vaticinia Prophetarum, & Apostolorum testimonia sole clariora. Quo Lectorem remittimus, ne hic prolixiores simus. Hoc vnum addemus, ad eandem eius hæresim pertinere, quod ait Tom. 2. lib. de Coron. milit. cap. 4. nu. 47. *An non putas omni fidelis licet & concipere & consuetudine, dumtaxat quod Deo congruat?*

D 18. De castis siue amicitia, siue spiritu Prophetico Montani & insanarum Vatum Priscilla & Maximilla, & similiũ. *To. 2. lib. de Virgin. veland. cap. 1.*

E 16. De Deira, *Tom. 1. lib. de Testim. Anime, cap. 2. n. 7. Tom. 3. lib. de Anim. c. 16. n. 211. Aduers. Marc. lib. 1. c. 2. 6. n. 181. lib. 2. c. 16. n. 9. 4. lib. 4. c. 15. n. 195 & c. 31. num. 507.*

Prima quidem facie videtur Tertullianus Deo adtribuere iram dictis locis, sed vbiq; fere vindictam, seu vltionem Dei interpretatur. Et vero id futilcare eum oportuit toties, non solum contra Gentes, sicuti primo loco, sed maxime adu. Marcionem, qui Deum adlerebat bonum dumtaxat, non vero vindicem aut iudicem. Quo sic vltissime aduersus illum disputet, & contrarium ex scripturis offendat, illis visus subinde, que ira Dei, atque adeo vindicta mentionem faciunt; maxime lib. 1. adu. Marc. c. 15. 26. 27. & 28. lib. 2. cap. 11. 12. 13. 14. 15. & 16. Est quidem locus vnius, vbi motus animi in Deo videtur agnosceret; sed præterquam quod ibidem, *emulari, irasci,* interpretatur, *dammare, vexare;* postremo omnium loco se magis explicat, quum moueri Deum, & motus in Deo, pro ira accipit. Denique profusus seipsum explicat dicto ca. 16. lib. 2. in hæc verba: *Sine ira sine emulatio, sine sententia, debita hæc omnia sunt seruati, sicuti seruatis debuit esse iustitia.* Deinde quum obicisset verba Marcionis: *Si Deus irascitur & emulatur, & extollitur, & exacerbat, ergo & corrumpitur, ergo & moritur;* scite admodum respondet: *Stultissimi, qui de humanis diuina prædicant, ut quoniam in homine corruptoris conditionis habentur huiusmodi passiones, i. circæ & in Deo eisdem status habentur. Disternere substantias, & suos eu distribuere sc. sic, tam diuersos, quam substantia exigunt, licet vocabulis communicare videntur. Nam & dexteram, & oculos, & pedes Dei legimus, nec ideo tamẽ humanis comparabuntur, quia de appellatione sociantur.*

F 17. Ecclesiam esse in tribus, etiam laicis. *Tom. 5. lib. de Exhort. castit. cap. 7. nu. 40. & lib. de Pudicit. cap. 21. num. 191.*

Non male Tertull. lib. de Penitent. cap. 10. n. 60. dixerat, ut pote ante omnem hæresim: *In vno & altero Ecclesia est;* ut pote qui ibi adluderet ad illud Mat. 18. *Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum;* quum præmisisset paulo prius: *Dicit Ecclesia.* Quod tamen de præfectis Ecclesie Episcopis, non vero de laicis interpretantur Veteres omnes, ipse quoq; eodem loco loquens de sacerdotibus, quibus sicut exomologesis Profusus etiam catholicum est illud lib. de Baptis. cap. 6. nu. 47. *Vbi tres, id est, Pater & Filius, & Spiritus sanctus, ibi Ecclesia, que trium corpus est.* Verum ad hæresim pertinet, sicut etiam in Vita eius adnotauimus, illud lib. de Exhort. castit. *Sed & vbi tres, Ecclesia est, licet laici.* Vnusquisque enim de fide sua vni; Maxime quum isdem fere verbis idipsum repetat lib. de Pudicit. ex quo loco colligitur eo venisse eum dementia, ut existimauerit Ecclesiam fuisse in tribus, nempe, Montano, Prisca, & Maximilla, quo pertinet quod ibi præterea negat, *Ecclesiam esse numerum Episcoporum.* Verum late contrarium de diximus Adnot. nostris in locum priorem, vel ex ipso Tertulliano adhuc Catholico; ut etiam aduersus Magdenburgenses, qui inde colligebant, Ecclesiam esse in paucis. Siquis plura desideret, perlegat libros, quotquot scripsit S. Aug. contra Donatistas, qui scripturas tum veteris, tum Noui Testamenti vndequaue congregit, quibus consuet non in vno solo terrarum loco, utpote Africa, Ecclesiam esse, sed toto orbe terrarum dispersam, iuxta & vaticinia Prophetarum, & Apostolorum testimonia sole clariora. Quo Lectorem remittimus, ne hic prolixiores simus. Hoc vnum addemus, ad eandem eius hæresim pertinere, quod ait Tom. 2. lib. de Coron. milit. cap. 4. nu. 47. *An non putas omni fidelis licet & concipere & consuetudine, dumtaxat quod Deo congruat?*

G 18. De castis siue amicitia, siue spiritu Prophetico Montani & insanarum Vatum Priscilla & Maximilla, & similiũ. *To. 2. lib. de Virgin. veland. cap. 1.*

cap. 1. n. 12. To. 3. lib. de Anima c. 9. n. 11. c. 45. n. 488. e. 47. n. 543. lib. de Resurr. carn. c. 11. nu. 98. ac c. vlt. n. 436. Adu. Marc. lib. 4. c. 12. nu. 325. & lib. 5. c. 8. n. 155. ac 136. lib. adu. Prax. c. 1. nu. 7. 8. ac 10. & c. 15. nu. 93. ac cap. 30. nu. 185. Denique in Fragmentis librorum septem de Eglaf.

Stam hæresim Tertulliano iam olim impegerunt S. P. cianus, S. Hierony. & Nicephorus locis citatis ad Fragmenta librorum eius De Eglaf, To. 4. vbi ex eodem Hierony. & Epiphani. ostendimus Eglafin in Adamo, Genel. 2. fuisse profundum soporem, non mentis euersionem, & eglafin in Apostolo (Math. 17. ac Luc. 9.) Petro, Ioanne, ac Iacobo, neque amentiam fuisse, sed admirationis ecstasim, neque etiam cum Prophetia aliqua coniunctam. Deinde ex Apostolo 1. Corin. 14. quantumuis contrarium Auctor elicit, addita perperam clausula: in eglaf; constare Spiritum Prophetiarum Prophetis subiectum esse, vtpote quum (iuxta Hierony. verba ibi citata, & Origen. Hom. 6. in Ezechielem) Prophetia, visio vocetur, quam adeo intelligebant Prophetæ, propterea Videntes appellati, non vero, vt amentes, inuiti loquebantur, aut sine mente sonum dabant. Vnde colligere est reuera amentiam, fuisse, non Prophetiam, in Montano & eius Pseudoprophetis, atque adeo Deo disponente factum esse, vt vel hac appellatione sibi ipsi contradiceret Auctor. Idipsum pulcre ante illos aduersus Montanum deduxit Apollinaris Hietropolitans Episcopus apud Euseb. lib. 5. c. 15. scribens illos Spiritu quodam maligno abreptos, adrepente furore & mentis insaniam (quam eglafin vocabant) exagitatos, peregrinas qualdam voces fundere, & contra quam Ecclesie consuetudo cum traditione, tum successione, an tiquitus ab Apostolorum temporibus eousque deriuata, postulabat, prophetare scilicet, cœpisse. Citat ille (apud Euseb. c. seq.) & Miltiadiis librum aduersus eundem, in quo ostendit, minime credi oportere, quemquã Prophetam furore percitum prophetare solere. Neq; enim (vti ex illo citat) quemquam Veteris aut Noui Testamenti Prophetam adlegare poterunt, qui insano spiritu (per eglafin) ad hunc modum fuerint aliquando exagitati. Neque de Agabo, neq; de Iuda, neque de Sila, neq; de Philippi filiabus (Act. 17. 21.) neque de Ammia ex Philadelphia, neq; de Quadrato (cuius meminit Hiero. Catal. Script. Eccl.) neque de alijs quibuslibet præterea, quod vrsano iporum more illa ex parte aliquando prophetauerint, omnino gloriari poterunt. Quorum nomina propterea sese recensuisse postmodum indicat, quod iactantur, mulieres illas Montani illis omnibus in Prophetie munus proxime successisse; non aliter atque (teste Hieronymo loco iam citato) in libris septem de Eglaf, quorum septimum scripsit aduersus Apollonium Tertullianus, in confirmationem eiusdem illarum Pseudoprophetae scriptis, Melionem & plerisque suorum Prophetam putatum, vt ita tacite successione quãdam Prophetæ tanquam vere insinaret. Denique Apollonius libro suo aduersus Cataphrygas (vti legitur apud Euseb. eiusdem l. c. 7.) de Sitar, Zoticum Episcopum Comanas, quum Pezupam aduentasset, ibi Maximilla prophetate le simulante, insanum in illa spiritum deprehendisse Similiter Serapion (ibidem c. 18.) Antiochenus Episcopus, Beatum Soram in Anchialo voluisse Priscillae dæmonem eijcere, sed veteratorios illos hypocritas nequam permisisse. Ceterum nihil pro Auctore facit, quod lib. 5. adu. Marc. Prophetantis etiam mulieres habere contendat, ex eo quod 1. Cor. 11. Apostolis Multis etiam prophetanti vel amentiam imponat: quia non veram Prophetiam, sed mentis amentiam fuisse in insanis illis verbis Priscilla & Maximilla iam probatum est: vt taceam quod illa impugnet ipse adhuc Catholicus, lib. de Præscrip. adu. hæret. c. 4. in hæc verba: Ipsi mulieres heretica quam præcates: qua audeant docere, contere, exorcismos agere, curaciones reprobittere, forsitan & tingere, sicuti latius ibi deduximus, num. 260. 261. 262. ac 263. & ad Lib. de Bapt. adu. Quirillum, etiam Montanicae factionis faminam, num. 2.

19. Filium Dei Christum, semper visum ab hominibus, in vera, et si non nata, carne. To. 1. lib. aduers. Iud. c. 9. n. 114. 115. To. 3. lib. de Carne Christi c. 6. n. 58. adu. Marc. l. 2. c. 27. n. 187. 189. lib. 3. c. 6. n. 39 c. 9. n. 65. lib. 5. c. 19. n. 296. lib. adu. Prax. c. 14. n. 86. 87. c. 16. nu. 96. 98. 100. 101. & Tom. 4. lib. 5. aduers. Marc. carn. c. 5. n. 8.

Non illud Paradoxum videtur, quod scribit Tertullianus, Filium Dei, non Patrem, quoties id in scripturis legitur, visum vel auditum ab hominibus, nempe quum apparuit Adamo, Gen. 3. Noë, Gen. 9. Abraham, Genel. 12. 17. 18. Loth, Gen. 19. Agar, Gen. 22. Iacob, Gen. 26. 32. 35. & Moyse, Exod. 3. & sequ. 32. ac 33. quum id desumpserit ad verbum fere ex S. Iustino Mart. Dialogo adu. Tryphonem, & partim ex S. Iren. lib. 3. cap. 6. ac lib. 4. cap. 23. & eos sequantur Notatianus lib. de Trinit. c. 25. 26. 27. B. Cypria. lib. 2. Test. adu. Iud. e. 5. & 6. exijs locis comprobantes, Christum non hominem solum aut angelum, sed & Deum fuisse appellatum: nec aliter S. Amb. Præfat. in Lucam, S. Epiphani. Anctorat. Prudentius adu. Anthropomorphitas, & Arnob. in Plal. 10. 4. Quo videntur adducti tum verbis illis: Deum Patrem (sicut legit Auctor) nemo videt, vniquam, & vult, Exod. 33. ac similibus, Ioan. 6. non quia Patrem quis vidit, nisi qui a Deo est: & e contrario illis Christi, Ioan. 8. Abraham exultauit vt videret diem meum, vidit & gauisus est. Quãquam interim S. Augu. lib. 3. aduers. Maxi. c. 26. & lib. 2. de Trin. c. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. ac 17. maluerit adserere, Deum Patrem & totam Trinitatem visum dictis locis per subiectas creaturas, vt ne confentiret Maximino, cui non suffecit dictas apparitiones de Christo interpretari, sed inde colligere nitebatur Christum per diuinitatis suæ substantiam visibus humanis apparuisse; à qua hæresi procul certe abfuit Auctor, quantumlibet eam quidam illi impingant. At illud Paradoxum est, & Tertulliano peculiare, quod aliquot locis dicit, visum Christum in carne vera, & solida, et si non nata, idque zclo non secundum scientiam, vt tanto magis probaret, aduersus Marcionem, alioque eius affeclas, carnem Christi, quam postea ex virgine accepit, non phantasticam fuisse, sed veram ac solidam. Si iam olim ante in carne vera visus diceretur. Alioqui certe lib. contra Praxean, S. Iustini Mart. sententiam secutus, qui eas apparitiones figuratas fuisse adfirmat, seipsum explicat: Dicimus enim (inquit priori loco) & filium suo nomine carnis inuisibilem (quod tamen negabat Maximinus) qua sermo; visibilem autem fuisse ante carnem eo modo, quo dicit ad Aaron & Mariam: (Num. 11.) Et si fuerit Prophetes in vobis, in visione cognoscite illi, & in somnio loquar illi. Et post adlegata verba illa Exod. 33. Os ad os loquar illi in specie, subiungit: Igitur quum Moyse seruat conspectum suum, & colloquium facio ad faciem in futurum (nam hoc postea adimpletum est in montis scessu, sicut legitur in Euagelio, Luc. 9. visum cum illo Moysem colloquentem) apparet retro semper in speculo, & enigmate, & visione, & somnio Deum, id est, Filium Dei, visum tam prophetis & Patriarchis, quã & ipsi adhuc Moyse Nec ab similibus loco posteriori. Ipe enim & ad humana semper colloquia descendit, ab Adam vsque ad Patriarchas & Prophetas, in visione, in somnio, in speculo, in enigmate. Ceterum S. Augustino locis iam citatis magis placet, vt dictis visionibus Christus quidem fuerit figuratus, sed per angelos figura dumtaxat, Deum apparuisse, id probans ex scripturis, Olsee 12. vbi angelum fuisse dicitur, qui cum Iacob colloctatus est, & Heb. 13. quum dicuntur quidam nescientes angelos recepisse hospitio. Quibus adijcere licet, quod Deum, quem sibi in rubo & in Syna apparuisse Moyse dixit, hunc ipsum S. Stephanus Acto. 7. angelum fuisse testatur.

20. De Fuga in persecutione non licita. To. 2. lib. 1. ad Vxor. c. 3. n. 17. lib. de Cor. milit. 1. c. nu. 18. & To. 5. libro integro eius Argumenti.

Hinc Tertulliani errorem, quem late deducit lib. de Fuga in persecutione, cōscripto iuxta S. Hic. Soph. & Nicc-

TERTULLI OPERA

A

Nicephor. adu. Ecclesiam, tam late confutauimus nostris in illum A inotationibus, vt non multis hic sit opus. Vide ibidem, quod ad calcem Argumenti subiecinus. An tidotum ex iplo Auctore adhuc Catholico Tom. 2. lib. de Patient. c. 13. num. 88. S. Cypriani locis aliquot, S. Athanasij Apologia pro sua fuga, & S. August. Epist. 180. ad Honoratum: e quibus etiam ad singula pene argumenta contraria respondimus: maxime c. 4. n. 35. c. 5. num. 19. c. 6. num. 43. 47. ac 49. c. 7. num. 54. c. 8. num. 55. 57. ac 59. c. 9. nu. 60. & ca. 10. num. 75. Verba auctoris citata sunt ista: *Carnis patientia in persecutionibus prelatatur. Si fuga urgeat. incommoda fuge caro militat. Si & carcer preueniat. est in illa paupertate lucis patientia mundi.* Quid? quod ex dicti libri cap. 11. videtur potissimum fugam improbare. *Propositorum Ecclesie, vt pote quibus (etiam iuxta S. Athan. Epist. ad Dracontium, & locum citatum S. August.) fugere non licet, nisi grege fugiente, aut Propositorum non considerant;* id est, non indigente eius opera: quum personalis est, vt sic loquamur, Episcoporum aut Pastorum persecutio. Quo calu etiam illis fugere licere, & multorum exemplis, & ex scripturis late deducit S. Athanas. dicta sua Apolog. ad quam Lectorem, ne hic prolixiores simus, remittimus. Neque quidquam pro Auctore facit, quod *inuit Christus ad passionem contrariam fuge, quum dixit: Qui me confusus fuerit, & ego confundar eum,* Marc. 6. quantumuis Scop. aduers. Gnosticos, inde colligere videatur, *Martyria precepta esse;* quia eque preceptum esse Tertullianus agnoscit illud: *Quum caperint persequi vos, fugite de ciuitate in ciuitatem:* quia neutrum preceptum videtur, nisi secundum personas, tempora & causas: hoc quidem tempore persecutionis ob fidem Christi, ijs quibus per animatum curam abesse licet: illud vero, si adprehensi fuerimus, vel in ipsa fuga. Præterquam etiam quod vtrumque apud Marth. eodem capite contineatur, oportet sanam accipiat interpretationem, ne sibi Euangelista contrarius videatur.

B

21. De Iob, quod filiis ei non restitutus, voluntariam orbitatem sit passus, *To. 2. lib. de Patient. cap. 14. num. 98.*

C

In exemplaribus libri Iob, quæ viderat Tertullianus, desideratum fuisse videtur, quod de filijs septem & filiaibus tribus ei restitutus legitur in Hebræis, Chaldeis, Græcis, & Latinis exemplaribus: atque hinc factum opinor, vt peculiare istud, quod apud neinim Veterum reperire potui, Paradoxon sit secutus. Certe pluribus id improbare superfluum foret, quum eiusdem fere ætatis Origenes, Homil. 6. in Ezechiel. illud legisse se significet, & post eum Patres omnes, tam veteres, quam mediæ ætatis, & recentiores. Quibus Auctore consentiret, si dumtaxat dixisset, *Iob reliqua que amiserat, reduplicata possedisse, exceptis filijs,* vt pote quos septem dumtaxat recepit, atque adeo totidem, quot antea. Id propterea interpretantur Philippus Presbyter, S. Gregorius Papa, Beda, & Rupertus Comment. in Iob, quod septem priores filij adhuc viuere censentur apud Deum.

D

22. De Maria Virgine, quod communi lege patrefacti corporis Christum pepererit. *To. 3. lib. de Carne Christi. c. 4. n. 31. c. 20. num. 155. c. 23. n. 174 ac 175. Adu. Marc. lib. 3. c. 11. num. 78. l. 4. c. 21. n. 311 & l. 5. c. 19. nu. 304.*

Tale quid Tertullianum scripsisse satis manifestum est, sicut etiam Origenem homi. 14. in Lucam, & S. Ambros. in eundem. Verum possunt intelligi, iuxta quod interpretatur S. Thomas Aquinas alicubi, de tali patrefactione vteri, quæ claustra virginitalis non violauerit, sicuti etiam nos adnotauimus ad illud Luc. 2. pro se citatum ab Auctore: *Omne masculinum ad aptem vuluam,* ad dict. lib. de Carne Christi nu. 175. adductis ad hoc testimonij Græci cuiusdam interpretis, & S. Hieron. qui agnoscunt Christum nondum apertam vuluam virginale aperuisse supernaturaliter & clausam naturaliter seruasse, iuxta Ezechielis vaticinium, de porta Orientali clausa, per quæ solus Ponti-

fix egreditur, quæ nihilominus semper clausa permanet. Quo pertinet etiam S. Ambros. comparatio Epistol. 81. vbi scribit, Christum sic exisse de vtero virginis, sicut aquæ fluxerunt de petra, denique illud Auctoris loco secundo citato dicti libri: *Quid fuerit nouitatis in Christo ex Virgine nascendi, palam est; scilicet hoc solummodo quod ex virgine;* significans ibidem, & alijs locis hic citatis, se illud vtiq; adeo vrisse, vt verum probaret partum Christi ex Virgine, contra Marcionem, qui phantasticum dicebat. Postmodum interim, vbi satis fuit ea hæresis confutata, maluerunt Patres definire, Virginem Deiparam clauso vtero incorruptibiliter peperisse.

23. De Maria virgine semel nuptura post partum. *Tom. 2. lib. de Veland virg. c. 6. n. 48. To. 3. lib. de Carne Christi. c. 23. nu. 174. & Tom. 5. lib. de Monog. c. 8. num. 55.*

Satis quidem obsecrare in hanc hæresim impingere videtur Auctore, ita vt aliquo modo sanum sensum possint eius verba recipere; verum quandoquidem S. Hieron. quum illum pro se casset hæreticus Heluidius, non neget illum tale quid scripsisse, neque ego ab ea ipsum excusandum putau. Respondere iusticeret id, quod B. Hieron. de Tertulliano: Non aliud dico, quam hominem Ecclesie non fuisse. Verum quia seductum fuisse verisimile est isdem, quibus Heluidium, Euangelistarum verbis, Marth. 12. Luc. 8. Ioan. 7. de fratribus Domini, quos vult fratres, vt & vere matrem fuisse Christi, iam dict. lib. de Carne Christi cap. 17. num. 67. adert, vt catus Christi veritatem tanto comprobaret magis, aliquid de eius phrasibus intellectu adiciendum est. Origenes, Hilarius, Euthymius, & Theophyl. in Mathæum, Euseb. lib. 2. hist. Eccles. c. 1. S. Epiphani. 4. Panaj. aduersus Antidicomarianitas, S. Ambros. & Oecum in Comm. cap. 2. ad Galat. Fratres Domini putant appellari filios Ioseph ex Maria Cleophae fratris sui vidua; ex qua liberos sex sustulerit, vt pote Iacobum, Ioseph, Simonem, Iudam & fratres eius, Idque (vel teste Origenes) iuxta Euangelium, quod Petri iacobus Ioseph titulum habebat. Verum rectius S. Hieronym. in Comm. Quidam fratres Domini de alia vxore Ioseph filios suspicantur, sequentes delictanda Apocryphorum, & a quadam Elcha muliere qua confingentes. Nos autem (inquit) sicut in libro, quem aduersus Heluidium scripsimus, continetur, fratres Domini, non filios Ioseph, sed confortinos Saluatoris, intelligimus, Mariæ liberos materre Domini, quæ esse dicitur mater Iacobus minoris, & Ioseph, & Iuda; quos in Euangelio fratres Domini legitimus appellatos; fratres enim confortinos dici, omnis scriptura demonstrat. Vbi ad iudicium ad scripturas de Loth fratre Abraham, Gen. 13. tum ad Math. c. 27. vbi iuxta crucem ad iudicium dicitur Maria Iacobus, & Ioseph seu Ioseph mater. quod de matre Domini non posse intelligi recte adnotauit Euthymius. Ceterum vide definitionem Ecclesiasticam hac de re apud S. Fulgentium lib. de Fide ad Petrum inter opera B. Augustini.

14. De mille annis post resurrectionem corporum. *Lib. de Resurr. carn. c. 25. nu. 203. Aduers. Mar. lib. 1. c. 29. num. 203. lib. 3. cap. 24. n. 191. & seq. lib. 4. cap. 29. num. 471. & Tom. 4. in Fragment. libri de Spe fidelium.*

Quid Tertullianus hac de se senserit, satis arbitror deduxisse me Tom. 4. ad Fragmenta lib. de Spe fidelium ex ipsis eius verbis, nempe, *in terra quidem regnum Christi nobis repromissum ante calum post primam resurrectionem, sed tamen ita, vt in coelestibus sanctis omnium spirituum bonorum copia.* Quam est errorneam, vt cumq; tolerabilem tamen fatetur B. Augustinus lib. 20. de Ciuit. Dei, quantum opinor, quod eam etiam sit reperire apud S. Irenæum lib. 5. de hæres. c. 3. 33. 35. ac S. Iustinum Martyrem, Dialogo adu. Tryphonem, & Melitonem, qui in hoc sunt imitati, vel S. Hieron. auctore, Papiam. Quibus aduentum etiam Apollinarius, qui frustra libros Dionysij Alexan-

drini contra Nepotem nifus fuit impugnare, Laetant lib. 2. c. 13. ac lib. 7. c. 24. Victorinus in Apocalypfin, antequam à S. Hiero. emendaretur, & eodem teste, Severus in Gallo Dialogo de Vita S. Martini. Quamquam etiam illis impu- tet (vti & Terrulliano, fed, quantum apparet, non recte) Genmad. l. de Dogmat. Ecclef. potus & cibi delicias fru- tuos fanctos. Alioqui certe, longe diuerfam patet fuiffe Cerinthi, Marci, ac Nepotis haeſin, de quibus ipſe ibidè, & Euſeb. lib. 3. c. 22. ac lib. 7. c. 20. poſt eum, & Nicephorus alicubi, aliorumq; Chiliaſtarum ſeu Milliariorum, aduer- ſum quos agit S. Epiph. har. 76. Vt pote qui (ſicuti & cho- dierni quidam Anabaptiſta) in illo etiam nuptiarum cop- gulam; immo Cerinthus & Marcus omnia libidinum ge- nera expeſtabant, & vti S. Hiero. adſerit, iuxta Iudeorum ſententiam circumcifionis iniuriam, inſtaurationem tem- pli, taurorum & arietum victimas, o cum Sabbati, & cun- ctarum gentiam fruſtratam, atque adeo bella, exercitus, triumphos, ſuperatorum neces, mortemque centenarij peccatoris. Porro quom omnibus ijs impoſuerit illud A- pocalypſeos S. Ioan. Apoſtoli (nam illi adſcribunt omnes illi) c. 20. hec eſt reſurrexio prima, beatus eſt ſanctus, qui habet partem in reſurrexione prima, in hiſ crunt ſacerdotes Domini & Chriſti, & regnabunt cum illo mille annis; de eius loci intelle- ctu aliquid hie adſcribendum eſt. B. Hier. Praefatione in lib. 18. Iſai. Apocalypſin, non iuxta litteram, ſicuti à Iudaizanti- bus, ſed ſpiritualiter, vt ſcripta eſt, edifferendà dicit; quod ipſum diſcretis verbis facit Comm. M. S. Victorini in Apo- cal à ſe emendato; Dionyſium (opinor) Alexandrinum ſe- cutus, dicit adu. Nepotem libris. S. Augu. apertius lib. de Ciuit. Dei 2. c. 7. 8. 9. primam reſurrexionem interpretatur animarum reſurrexionem, etiam in ſcripturis agnitam, ſecundam corporum, & mille annos, aut tempus gratiae, quae remanebit ad ſaeculi finem, eo loquendi genere, quo pars ſignificatur à toto, aut pro annis omnibus huius ſaeculi, vt perfectio numero notetur ipſa temporis plenitudo. Quem ſequuntur Ambroſio adſcriptus Commentarius, Prima- ſius, Andreas & Aretas, ac Beda Comm. in Apocalypſin. Neque etiam pro illis facit quod legitur Apoc. 21. de Ciui- tate Ieruſalem deſcendente in terram nouam. Quia ipſe Apo- ſtolus Ioannes indicat ſe loqui de Ieruſalem non terrena, quom addit: Et templum non vidi in ea (quod tamen aliqui ipſorum, vt ſupradictum eſt; etiam reſtitutum iri ſentie- bant; Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt & agnus. Proinde de Eccleſia rectius Patres alij interpretantur, & militante in hoc ſaeculo, cuius fundamenta duodecim A- poſtoli, & in caelis poſtmodum regnante. Sicuti etiam il- lud Gal. 4. de Ieruſalem libera, quae eſt mater noſtra; vbi repug- nantia eſt in ipſo adiecto: quae ſuſum eſt; quae etiam eſt in illo Philipp. 3. vbi ſententia noſtrum in caelis eſt, proinde non in terris, vt mirum ſit haec pro dicta ſententia à Auctore noſtro citari. Magis videbantur pro illo militare quae ha- bentur Iſai. 65. & 66. ac Hierem. 16. ac 31. denique Ezechie. 20. 27. 28. de reſtiture Iudaeae (ad quae his tantum verbis Auctor adludit) quae nominatim citantur, partim à S. Ire- neo, partim à S. Iuſtino Martyre; verum pulere in Com- mentarijs ſuis Hier. allegorice de Eccleſia Chriſtum con- ſtitute, cuiusq; myſterijs illa omnia interpretatur, vbiq; ir- ridens mille annorum illas fabulas; quo Lectorem com- pendij gratia remittimus. Facilius eſt reſponſio ad ſcriptu- ras Gen. 13. ac 14. quas (Ireneum imitatus) pro ſe citat Au- ctor, de prima & ſecunda promiſſione Abrabae ſemini facta, prius in multitudinem arenae, deinde ad inſtar quoque ſellarum, quaſi terrene & caeleſtis diſpoſitionis auſpicia; quia primam promiſ- ſionem impletam conſtat multiplicatione filiorum Iſrael in terra Chanaanorum, ſive Palaestina: ſecundam vero interpretatur Apoſtolus Paulus de gentium Eccleſia, Ro. 9. & Gal. 3. quo modo etiam vtramq; hanc promiſſionem diſtinctè H. Tabanus noſter Comment. in Genef. nec minus facilis ad illud Genef. 27. vbi ad Iacob, cuius figuram Chri- ſtianos ex gentibus geſtare nouimus, prima promiſſio eſt ca- leſtis roſis, ſecunda terre opimitatis, quia illam benedictionem tamquàm terrenam interpretatur vel ipſe Iacob verbis ſuis ad Elau poſtmodum prolatis, vbi dixit: Erumento, & vino, & oleo, ſtabili eum: & ſi allegoricè velimus accipere, Pro- copius in Comment. de caeleſti rore interpretatur, qui in-

ſtillatur piorum animis, & de terrae pinguedinibus, quas habet accipiens ſemen, idq; centupliciter reddens. Deni- que facillima ad illud Luc. 12. Querite primum regnum Dei, & reliqua adſcribemur vobis; quia loqui Chriſtum de hac vita, non illa futura poſt reſurrexionem; initium eius Chriſti- ſermonis manifeſtum facit: Ideo dico vobis: Nolite curam agere animae de vitis, & corpori de veſturo. Carterum partim ex Platone, Dialog. de Rep. & in Phaedro, deſumptum hunc Millenariorum errorem, adnotauimus ad lib. de Anima c. 30. nu. 376. vbi quom pro fabulis habeat Auctor, mirum eſt quod poſtea in eundem impegit: ſed, ſicuti ſatis de- ducit S. Hiero. Papiam, Melitonem, & alios ſupradictos Auctores, & maxime S. Ireneum ſecutus eſt.

25. De Nuptiis ſecundis damnatis tanquam ſtu- ptis. Tom. 2. lib. 1. ad Vxor. cap. 1. num. 11. & lib. de Veland. virgin. cap. 1. o. num. 84. ac c. 11. num. 89. To. 3. lib. aduer. Hermog. cap. 11. nu. 7. Lib. de Reſur. carn. cap. 8. nu. 82. ac lib. adu. Marc. c. 15. num. 245. denique Tom. 5. integris libris de Exhort. caſtit. & de Mono- gamia, ac lib. de Iudic. c. 1. num. 15.

IN hanc haeſin Montaniſticam paulatim delapſus eſt Terrullianus. Primum, caſtitatis amore, librum ſcrip- ſit ad Vxor. de vni nuptijs, in quo quidem ab illis de- hortatur, ſed tanquam ſupra non improbat, immo quom lib. 2. ad Vxor. ſi nubere velint, ſaltem in Domino nubere de- bere; id eſt, Chriſtiano. late deducit; non omnino tunc da- mnalle videtur ſecundas nuptias. Quamquam interim omni errore non careant hi libri duo. Imprimis quom lib. 1. cap. 1. num. 11. ſecundas nuptias conſuſionem, & capit. 4. num. 23. contumeliam, & cap. 5. num. 34. deſectabiles; & alibi quoque ſpurcas, & de decus voluproſum appellat, quales ſunt etiam loci illi iam citati lib. de Veland. virgin. De ſecundis enim nuptijs, hiſ locis locutum fuiſſe, non de primis, vel haec S. Auguſt. verbal. 1. de bono viduitatis conuincunt, quae etiam antidoti loco hie adferuntur: Non quia, in- quit, in nuptiarum bonum honeſtum dixit Apoſtolus, id- eo putare debemus turpe eſſe vinculum coniugale; alio- qui etiam primas nuptias condemnabimus, quas nec Ca- taphrygas nec Nouatiani, nec diſertiffimus eorum adſcri- ptor Tertullianus, turpes auſus eſt dicere. Deinceps lib. adu. Hermog. errorem ſuum magis aperit hiſ verbis: Legem Dei in libidinem deſendi, ac: totus adulter, & predicatio- nis & carnis, nubentium contagio ſatet. Denique Libris de Exhorta. caſtit. & de Monog. ad Ageruchiam, vulg. Geron. har. 9. de Viduitate ad Saitinum ac ad Pammachi- um; S. Auguſt. lib. de bono Viduitatis, ac lib. 2. contra ad- uerſ. legis & Prophetarum, S. Epiph. adu. Montanum haeſ. 59. & adu. Catharos; & Commentarios Veterum ſuper Epistolae Pauli Rom. 7. 1. Cor. 7. & 1. Cor. 5. Quibus licebit addere & illud B. Hieron. 54. Epist. ad Marcel. (qui alioqui videtur ſubinde ijs iniquior) pro ſecundis nuptijs: Nos ſecundas nuptias non tam appetimus quam conce- dimus; Paulo iubente: vt viduae adoleſcentulae nubant; illi (nempe Montani ſectatores) in tantum putant ſcele- rata coniugia iterata, vt quicumque hoc fecerit, adulter habeatur. Item illud in Epist. ad Titum etiam à nobis alibi citatum. Scripſit & Terrullianus librum de Monogamia haereticum, quem Apoſtolo contraire, nemo qui Apo- ſtolum legerit, ignorabit. Item illud S. Auguſt. haeſ. 26. lib. de haeſ. Ideo Terrullianus factus haereticus, quia tranſiens ad Cataphrygas, quos ante deſtruxerat, cepit etiam ſecundas nuptias contra Apoſtolicam doctri- nam tanquam ſupra damnare.

TERTULLIANI
OPERA

A 26. De Paraceto Montano. *Tom. 2. Lib. de Veland. virg. cap. 1. num. 6. Tom. 3. lib. de Anima cap. 55. num. 613. ac 58. nu. 652. Lib. de Refurr. carn. cap. 11. nu. 98. & cap. vlt. n. vlt. Adu. Marc. lib. 1. cap. 29. num. 203. ac lib. 5. cap. 15. num. 247. & lib. adu. Prax. cap. 1. nu. 11. cap. 2. num. 22. capit. 8. num. 59. cap. 13. num. 78. Tom. 5. lib. de Monogamia, cap. 2. integro, & non semel in alijs libris sequ. de Fuga in persecutione, de leumys, & Pudicitia.*

Aduersus hanc hæresin longe absurdissimam sufficere possunt ipsa Tertulliani verba ante hæresin, lib. de Præscript. adu. hæret. cap. 52. hæret. 21. num. 327. vbi blasphemiam appellat, eorum, qui secundum Phrygas dicebantur hereticorum, qua in Apostolis quidem dicebant Spiritum sanctum fuisse, Paracletum non fuisse, & qua dicebant Paracletum in Montano plura dixisse, quam Christum in Evangelium protulisse. Et tamen miser, forte ab illis seductus, quod secundas nuptias detestarentur, tot locis iam citatis Paracletum vocat Montanum, & subinde verba illius Paracleti titulo citat. Immo detorquet ad suam hanc hæresin illud Ioan. 16. Adhuc multa habeo loqui vobis, sed nondum potestis ea audire; qui venerit ille Spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem, & superueniens adiuuabit vobis. Quod ipsum tamen Catholice interpretatur dicto lib. de Præscript. adu. hæret. c. 8. nu. 62. de Apostolis loquens: Consequuntur mox Spiritum sanctum Paracletum, qui illos deduciturus esset in omnem veritatem, & rursum: Nationibus destinati Apostoli, ipsi quoque doctorem consequuntur erant Paracletum. Vbi pro ipsidem habet, Spiritum sanctum, & Paracletum; quum perperam illi distinguerent (vbi vel ex ipso Tertulliano dictum est) Spiritum sanctum, & Paracletum; & illud ipse contextus Evangelicæ coniungat, atq; adeo sic locum illum interpretentur Veteres omnes, ex professo vero aduersus hanc hæresin S. Augu. Tractatibus tribus in Evangelium Ioannis: quo Lectorem compendij gratia remittimus.

D 27. De Pœnitentia mœchis neganda. *Tom. 5. integro lib. de Pudicitia.*

C Sicut in Vita Auctoris notauimus, quum omnino pœnitentiam omnem tolleret Montanus & eius sectatores Cataphrygas (vel B. Hier. teste, Epist. non semel citata ad Marcellam, & S. Paciano, Tract. aduersus Nouatianos) in hoc ab ijs dissentit Tertullianus, quod solis mœchis eam negandam senserit, fortassis primum seductus ab illis suæ ætatis Episcopis, qui, S. Cypriano teste, lib. de lapsis, dandam mœchis pœnitentiam non putarunt. Verum præterquam quod ex scripturis ille ibidem contrariam sententiam comprober, de omnium peccatorum veniæ potestate in Ecclesia, Auctor adhuc Catholicus Tom. 2. lib. de Pœnitentia, quem ibidem ille imitatur, illius verbis: Pœnitentiam de omnibus delictis necessariam deducit. Atque hoc est, quod dicit libro de Pudicit. cap. 1. num. 9. aduersus meo quoque sententia retro peres illos pœnitentiam, & haud abimiliter verbis etiam alibi non semel citatis S. Pacianus ad Nouatianos verba faciens: Tertullianus post hæresin veterem est, nam multa inde sumpstis. Ipsum Epistola sua, & ea quam Catholicus edidit, audies consistentem: posse Ecclesiam peccata dimittere. Item & S. Hierony. dum dicit Tertullianum in Libro, quem de Pudicitia aduersus Pœnitentiam scripsit, sententiam veterem noua opinione dissoluisse, in hoc secutum inianas & blasphemias feminas suas. Quibus addere licet Lectori scripta illa Veterum omnia de Pœnitentia, quorum à nobis facta est mentio Tom. 2. dict. lib. de Pœnitent. ca. 1. & qua à nobis dicta sunt, tum ad illum librum, tum ad alterum illum de Pudicitia, vbi ad singula Auctoris in contrarium argumenta plerumque ex Paciano respondimus, adducta ad id præterea scripturatum aliquot explanatione sæpe ex ipso Tertulliano. Citauimus etiam ad c. 9. n. 72. & 73. S. Hier. Epist. ad Damasum de duobus filijs, vbi ex professo contra Auctorem agit, & inter cetera etiam defendit, publicanos fuisse,

non ethnicos, quod ille volebat, sed Iudeos, idque exemplis, Matthæi ex Circumcisione Apostoli, publicanorum à Ioanne baptizatorum, & publicani orantis in templo, Luc. 5. 7. ac 18. qui si ethnici fuissent, cum illis Christus non habuisset conuiuium, ne legem solueret, neq; hic in templum admissus fuisset. Et vero, quoties id in Christo denotabant, quod cum publicanis ceterum communicaret; fere simul coniunguntur peccatores & publicani: atque adeo quod cum ethnicis conuaretur, non reprehendebatur, sed quia cum peccatoribus. Quo pertinet Pharisei murmuratio, Luc. 7. de Peccatrice femina, in qua penitentiam agnoscit & veniam ipse Tertullianus lib. 4. adu. Marc. cap. 18. n. 265. quam tamen ethnicam nusquam Auctor audet dicere, quia eius castellum Hierosolymis vicinum fuisse constat, Ioan. 11. Neq; pro Auctore quidquam facit illud: Non erit rectus, pendens ex filijs Israël; quia, etiam si non deberent pendere vindex, antequam (Deo sic disponente) Romanis subiecti essent; quamquam odiosum fuisse publicanorum exercitium satis constat & infame, tamen sine peccato etiam motis exerceri, videtur ex illis Ioannis Baptista ad illos verbis, Luc. 3. Nihil amplius quàm constitutum est vobis, facite, siue, vti ex Græco vertitur, exigatis. De ceteris dictas Adnotationes nostras consulat studiosus Lector.

28. De Psychicos, quo nomine Catholicis calumniam fecit. *Tom. 3. Adu. Marc. lib. 4. c. 22. nu. 325 aduers. Prax. cap. 1. nu. 17. Tom. 5. lib. de Monogamia cap. 1. nu. 4. & 5. ac cap. 1. nu. 86. 87. 88. & cap. 16. num. 120. lib. de leium aduers. Psychicos integro, & lib. de Pudicitia cap. 1. num. 8. cap. 6. num. 47. cap. 10. num. 83. & cap. 21. num. 190.*

Psychicos, animalis intelligentiæ, satis comprobauimus, vel ex Apolt. 1. Cor. 2. ad initium lib. de leium, aduers. Psychicos nu. 2. quod nomen, iam in hæresin lapsus, Catholicis impingit; suos Montanistas e contrario spirituales, quod spiritum Paracletum Montanum sequebantur, nuncupans; illis calumniam faciens quasi profus animales, passivitatem, id est, licentiam vite sequebantur, vtpote ad secundas nuptias transcentes, martyria fuga vitantes, & ieiunia Montanistica improbant. Verum miser non animaduertit, Montanum animalem vitam gessisse, vtpote quam scorta essent Priscilla & Maximilla, quæ relictis maritis Montanum sequebantur; & eorum alicæ Martyria, Christo negato, euaserint, & si quid passi sunt, oblatrocinia anteacta id tolerauerint. Deniq; et si tres Quadragesimas (de quo mox latius) celebrarent, tamen reliquo anni tempore genio indulgebant. Neq; tamen nouit id hæretici, vt Catholicos Psychicorum nomine appellat, seq; spirituales; nam id ipsum ridet Auctor in Valentianis lib. contra Valent. ca. 9. & 10. S. Irenæum secutus: quod post hos etiam scripsit B. Epiphani. lib. de hæres.

29. De Quadragesimis duabus. *Tom. 5. lib. de Ieiunio aduers. Psychicos, in eorum defensionem conscrip. pt. maxime cap. 15. num. 90.*

Quum Montaniste, tres obseruarent quotannis plenas septem septimanarum Quadragesimas; in hoc ab illis dissentisse videtur Tertullianus, quum separata ab illis cepit habere euentualia, quod duas dumtaxat. sic enim ille: *Quantula sit apud nos interdictio ciborum? duas in anno hebdomadas Xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet Sabbatis & Dominicis, offerimus Deo.* Neque tamen propterea illi hæretici censendi sunt. Nam Amalarius lib. 1. de Diuinis offic. c. 36. & lib. 4. c. 37. describit piorum quorundam Ieiunia, qui tres Quadragesimas obseruarent, vnam ante Pascha, iuxta traditionem Apostolicam, alteram ex deuotione ante S. Ioannis, aut potius post Pentecosten, tertiam vero ante Natiuitatem Domini; nec abimiliter secundam Quadragesimam pro Pœnitentibus recenset Micrologus noster lib. de Obserua. Eccle. c. 35. quo etiam hodie quibusdam Monachis in vtu est. Quo pertinet & illud S. Hierony. Epist. ad Lucin. Beticum, ab Amalario citatum:

Vti nam

A Vt iam omni tempore ieiunare possimus, quod in Actib. Apoftholorum diebus Pentecostes, & die Dominico Paulum Apoftholum, & cum eo credentes fecisse legimus; item ieiunia illa strictissima praeconum Monachorum, tam ab illo quam à Theodoro in Montanistis damnatum est, quod necessitatem obseruandi has Quadragesimas seu tres, seu duas vsq; adeo vigerent, vt vel eo nomine Catholicos Psychicorum, id est, licenti iam dictum est, Animalium hominum appellatione calumniarentur, quod secum eas obseruare nollent. Atq; hoc est quod Epist. 54. ad Marcel. adu. Montanum vget S. Hier. Nos (inquit) vnam Quadragesimam secundum traditionem Apoftholorum tempore nobis congruo ieiunamus; illi tres in anno faciunt Quadragesimas, quatuor tres passim Saluatores, nō quod & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat, sed quod aliud sit, necessitate, aliud voluntate munus offerre. Hinc & Eusebius (iuxta emendationem ex Graeco translatione, antea corruptam à quibusdam, vt in vniuersum Ieiunia Ecclesiastica tamquam Montanica damnarent) lib. 5. Eccl. hist. cap. 17. Theodor. haeret. fabul. lib. 3. de Montanistis, & Nicephorus lib. 4. hist. Eccl. c. 22. Montanum nouas Ieiuniorum leges praeter Ecclesie consuetudinem introduxisse & famulasse scribunt.

30. De Repudio Christianis licito, ita vt alteram ducant, adulterij causa. *Tom. 2. li. 2. ad Vxor. cap. 1. num. 4. Tom. 3. lib. 4. aduers. Marc. cap. 34. num. 537.*

Videtur quidem prima facie tale quid Tertullianus sentire, quum duorum comparat excessus mariti, vt magis probet post hunc non licere alteri nubere, sicuti non licet post duorum, nisi adulterij causa. Verum se explicat T. 5. l. de Monog. c. 9. nu. 70 & c. 11. n. 89. Priori quidem loco, de repudiata vxore sic loquitur: vt in totum sine per nuptias, sine vulgo, alterius viri admissio, adulterium pronuntietur adeo, & mox clarius: per mortem vtiq; non per repudiū facta solutio, quia repudiata non permittet Apostolus nubere aduersus primum proceptum. Valeant itaq; Erasmus & ceteri adflecte, qui pro se Auctorem perperam citant. Certe contrarium iam definitū est Concilij Trident. sess. 34. ca. 9.

31. Circa Trinitatem. *Tom. 1. Tertull. Apolog. c. 21. nu. 316. & lib. aduers. Hermog. cap. 3. nu. 15. lib. aduers. Prax. cap. 2. nu. 29. cap. 3. num. 34. c. 4. num. 39. ca. 8. nu. 57. 59. & 60. cap. 9. n. 62. ac 63. Item Tom. 5. Nouatian. lib. de Trinit. c. 1. num. 56. cap. 2. nu. 98. cap. 24. nu. 106. & c. 31. num. 141.*

DE Trinitatis fide, id est, trium Personarum, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, sed vnius essentia, non dubitasse Tertullianum, ex compluribus eius locis manifestus est quum vt probatione sit opus, maxime toto libro eius argumenti, immo & tituli iuxta editionem nostram aduersus Praxeam, vbi aduersus illam eiusque sectatores Montanistas, qui secundum Eusebium dicebantur, non modo probat eundem non posse dici Patrem & Filium, sed etiam diuersis verbis adfert: Regulam fidei quae ab initio Euangely decurrit, vnitatem in Trinitate, nō disponere, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Nec aliter Nouatianus libro de Trinitate Regulam fidei proponit, cap. 13. ac 29, quae credamus in Deum Patrem & Dominum omnipotentem, rerum omnium perfectissimum creatorem, & in Filium Dei, Iesum Christum Dominum nostrum, & etiam in Spiritum sanctum. Verum dum illis Paradoxa circa Trinitatem adscribimus, hoc solum volumus, subinde ipsos, vt opte ante omnem de Trinitate haeresein, obfcaere loqui in hac materia; & vt ne quis inde fortassis occasionem sui erroris aut haereseos accipiat, quomodo sano intellectu tales loci explicari possint, adijcimus, omitteres iam primū Rhenani calumnias in Scholasticos Theologos, quos habet illa sua ad Lectorem Admonitione de quibusdam Tertulliani dogmatis; Maxime quod calumniam faciat ipsi quoque Tertulliano, tum in locis quibusdam corruptis, aut male intellectis, de quibus mox latius, tum in eo quod falso illi haeresein adscribat putantium in

Tertulliani Opera.

Eucharistia Corpus Christi, tantum esse in figura, a qualium vindicamus Adno. nostris in lib. 1. adu. Marcionem c. 40. n. 662. tum quod inter dogmata siue Paradoxa ponat quae ille pulcherrime non solum de penitentia publica, sed etiam de confessione secreta, vel ipso faciente, late deducit in libro de Penitentia, de quo etiam dubitare non est veritus, an Tertullianus esset, quum tamen S. Pacianus ex illo multa describeret. Quo magis miror, non solum retentam fuisse in postrema anni 1580. editione Parisiensi dictam illam Admonitionem integram, sed praeterea vniuersos errores Rhenani haeresein plerūq; sapientes, sine addito Antidoto; vsq; adeo vt Catholicus Lector mihi monēdus sit, non minus illas illi cauendas Adnotationes, etsi subinde omisso Rhenani nomine, quam eas quae per Pium IV. & V. Romanos Pontifices interdictae sunt in editionibus prioribus, donec repurgatae fuerit. Verum ad rem veniamus. Primum vbi sic loquitur Tertullianus in Apolog. & aduer. Praxeam: Tres sunt non status, sed gradus, nec substantia, sed formas, nec potestate, sed species; vnius autem substantia, & vnius potestas, quia vnus Deus, ex quo & gradus ipsi & forma & species, vocat statum quod Scholastici, & ipse quoq; substantiam; gradum, quod illi notionem; formam, quod illi proprietates; species, quod illi habendi modum. Deinde illud lib. adu. Hermog. Fuit tempus, quum delictum & filius non fuit, ex zelo secundum scientiam dictum est vehementius, vt ostenderet materiam non esse aeternam, volens per hoc significare dumtaxat, quod habet S. Hilarius lib. 12. de Trinitate Patrem aeternum, Filium autem illi coaeternum esse, vt omittam quod ibidem ad similia verba, quae sibi ex persona Arriani proponit, respondeat: Hoc humanum sensum & intelligentiam excedere mundi, non hoc capere rationem humanam intelligentiam, sed prudentiae fidelis professionem esse. Seipsum autē explicat eodem sensu Auctor lib. aduers. Prax. c. 5. n. 43. & seq. & totis c. 6. ac 7. Deinceps his verbis eod. lib. adu. Prax. Filio & Spiritu sancto secundum & tertium sortitus locum, tam confortibus substantia Patris: id vult quod dicunt Scholastici, duabus emanationibus productum Filium & Spiritum sanctum à Patre improdūto, aut Filium esse secundum personam, & tertium Spiritum sanctum, sicuti postea non semel loquitur. Vtrum perperam illi impingit ibidem Rhenanus, quasi Filium & Spiritum sanctum appellet membra, pignora, & instrumenta, quum ea verba referantur potius ad angelos alienos à substantia Patris, qui tamen Monarchiam Dei non euertunt. Similiter quum Spiritum sanctum tertium gradum dicit, gradum intelligit originem. Quod rursum lib. aduers. Prax. c. 7. n. 43. non solum Spiritum sancto, sed etiam Filio ex Patre adtribuit, maluit ita distinguere SS. Hilarius ac August. libris de Trinitate, & alij Patres posteriores, vt generationem Filio, processum nem adtribuant Spiritum sancto. Quod ibidem eam interpretatur prolationem rei alterius ex altera, intelligit personas realiter nō essentialiter distinctas, sequitur enim: quia prolationem ducimus Filium à Patre, sed non separatum. Commodè etiam sunt interpretandae propositiones illae. Omnis origo parens est, & omne quod ex origine profertur, progenies est; item: Trinitas per connexos & conuersos gradus à Patre decurrens. Iam vero ibi: Pater est tota substantia, Filius vero derivatio totius & portio, totum accipit pro pleno seu plenitudine, non aliter atque Scholastici doctores, dum dicunt: Pater plenitudinem Deitatis possidet, in primo signo originis, quia à se eam habet; Filius in secundo signo originis, quia ab vno per generationem communicatam à Patre; Spiritus sanctus in tertio signo, quia à duobus, per spirationem, eandem numero essentiam accipit. Atque hoc est quod alijs verbis postea Auctor extulit: Ex vno Patre omnia, quae in Deo per substantiam vnitatem, & in vnitatem Trinitas vnius substantia. Item: vnitatis in semetipsa deriuans Trinitatem, non destruitur ab illa, sed admixturatur; vt tota substantia sit idem, quod vna substantia indiuisa in tribus. Deniq; videtur Filius ab Auctore appellari portio, quia nec Pater, nec Spiritus sanctus est, tametsi vnus Deus sint tres personae, & non Filius, qui Pater, nec Pater, qui Spiritus sanctus. Quum vero dicit ibidem: Patrem maiorem esse Filio, intelligi debet, non quoad Deitatem quae sit minor in eo, sed quatenus (sicuti indicant verba sequentia) à Patre generante genitus. Atqui quam

TERTULLIANI OPERA

A quam hic factis obscure dicitur: *Ipsum quod Pater & Filius dicitur, nonne aliud pro alio est?* pulcherrime seipsum explicat postea, ita ut cum Scholasticis in eo contentat, quod *alius dicitur Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, sed non aliud*, eo quod non sint idem Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & tamen eiusdem substantia. Si que præterea sunt alia dicto libro adu. Praxean, quæ durius aut obscurius dicta sint, inueniunt Lector totum hunc librum caute legi & commodè intelligi debere. Ad *Novatiani* redeamus *Librum de Trinitate*. Imprimis quod habet cap. 11. *diuinitate sermonis in ipsa confectione permixta*, est quid tale inuenitur iam dicto libro adu. Praxean, intelligi debere de permixtione vniuersi, non vero permixtione naturarum diuinæ & humanæ; ibi adnotauimus num 56. id comprobantes ex alijs pluribus eius Libri locis. Est fides recta (iuxta Athanasij Symbolum) ut credamus & confiteamur, quod vnus sit Christus, non conuersione diuinitatis in carnem, sed ad-

sumptione humanitatis in Deum, vnus omnino non conuersione substantiæ, sed vnitæ personæ. Deinde illud ibidem: *Ante quem nihil præter Patrem*: eodem intellectu accipiendum, quod id quod supra adduximus ex Tertull. lib. adu. Hermog. iuxta quod adnotauimus ad eandem librum c. 3. n. 141. Nec aliter quam iam diximus, quod ibidem *minorem patre dicit, ut filium*. Caute etiam debet legi illud, quod videatur non aliam vnitatem Patris & Filij interpretari quam *societatis concordiam*, adferens perperam ad hoc locum 1. Cor. 3. pro sua sententia; quia Catholica fides & scripturæ etiam, vnitatem essentia agnoscunt in Patre & Filio. Denique quod de Spiritu sancto non videatur consentire Catholica Patrum traditioni ex scripturis, factum putamus, non quod negaret Spiritum sanctum æqualem Patri & Filio; sed nondum re definita, obscurius solent loqui Patres veteres ob materia summam obscuritatem, ita tamen ut cõmodum aliquem sensum patiantur.

TERTVLLIANI I.C. ROMANI
RESPONSA QVÆ IN LIBRIS
DIGESTORVM EXSTANT.

Ex Libr. 1. Questionum octo.

D. Libr. 1. Tit. 3. de Leg. Senatusque cons. l. 27.

DEO, quia antiquiores leges ad posteriores trahi, vsitatum est semper, quasi hoc legibus inesse credi oportet, ut ad eas quoque personas & ad eas res pertineant, quæ quandoque similes erunt.

D. Libr. 29. T. 2. de Acquir. vel omitt. hered. l. 82. iuxta M.S. cod. Bald.

C SI feruus eius qui capere non potest, hæres instituat; & antequam iussu Domini adeat hæreditatem, manumissus alienatusque sit, & nihil in fraudem legis factum sit, ipse admittitur ad hæreditatem. Sed & si partem capere tantum possit Dominus eius, eadem dicenda sunt de parte, quam ille capere non potest. Nihil enim interest, de vniuerso quærat, quod capere non possit, an de portione.

D. Libr. 41. T. 2. de Acquir. vel amit. possess. l. 28.

D SI aliquam rem possideam, & eandem postea conducam; an amittam possessionem? Multum refert in his quid agatur. Primum enim refert, vtrum sciam me possidere, an ignorem. & vtrum quasi non meam rem conducam, an quasi meam. Et sciens meam esse, vtrum quasi proprietatis respectu, an possessionis tantum. Nam & si rem meam tu possideas, & ego eam à te possessionem eius rei, vel stipuler, utilis erit & emptio & stipulatio, & sequitur ut & precarium, & conductio, specialiter possessionis solius conducendæ, vel precario rogandæ animus interueniat.